

1:

**SRPSKA
PRAVOSLAVNA CRKVA**
– POLITIKA, AKTERI I DELOVANJE

Nacionalistička duhovna vertikalna

1

SADRŽAJ

Sažetak // 2

SPC protiv rodne ravnopravnosti // 3

Justinovci // 5

Simfonija à la Justin, actu Irinej // 8

Osporavanje državnih suvereniteta // 14

Oružje i SPC // 20

Na bedemu hrišćanstva // 21

Srpska patrijaršija između

Drugog i Trećeg Rima // 22

Unutarcrkvene napetosti u senci
politizacije većinske crkve // 23

Od čistke do osporavanja autonomije // 27

Nastavak diskriminacije // 30

Veronauka // 33

Kuriozitet // 34

HELŠIŃSKI ODBOR ZA LJUDSKA PRAVA U SRBIJI

Za izdavača:

Sonja Biserko

Beograd, 2024.

Autor:

Svetozar Obradović

Urednica:

Izabela Kisić

Redigovala:

Seška Stanojlović

Grafičko oblikovanje:

Ivan Hrašovec

Ova publikacija je finansirana sredstvima
Ambasade Kraljevine Holandije. Za njenu
sadržinu isključivo je odgovoran Helsinški
odbor za ljudska prava u Srbiji i ne odražava
nužno zvanične stavove Kraljevine Holandije.

CIP – Каталогизација у
публикацији Народна библиотека
Србије, Београд

ISBN-978-86-7208-234-0
COBISS.SR-ID 141045257

Ceo CIP zapis je dostupan u
elektronskom katalogu NBS

Kingdom of the Netherlands

Srpska pravoslavna crkva (SPC) je jedan od najznačajnijih političkih aktera u postjugoslovenskom prostoru tokom poslednje četiri decenije. Ova studija razotkriva ideologiju i mehanizme delovanja SPC koji dovode u pitanje mirovne napore u regionu i sekularni karakter Srbije. Analiza je zasnovana isključivo na otvorenim izvorima i omogućuje dublji uvid u političku poziciju Crkve (srpsko ujedinjenje, relativizacija državnih granica postjugoslovenskih zemalja, protivljenje EU integracijama Srbije, zagovaranje antiliberalnih vrednosti...) Ispituje veze SPC sa institucijama i drugim akterima u Srbiji, ali i sa Ruskom pravoslavnom crkvom (RPC), posebno u kontekstu invazije Rusije na Ukrajinu. Ključni akteri SPC, odnosi i centri moći unutar nje, takođe su predmet istraživanja i analize. Dovođenje SPC u vezu sa kriminalnim grupama u regionu koje do sada nisu dovoljno istražene, otvara i pitanje da li unutar Crkve, postoje centri koji bi bili podrška nasilnim grupama, ne samo u ideološkom smislu, već i logistički. Delovi studije objavljeni su u izveštaju Helsinškog odbora za ljudska prava u Srbiji "Srbija: geopolitičko i vrednosno opredeljenje" (2024), ali zbog političkog uticaja koji SPC ima u regionu, objavljujemo studiju u celini kao zasebno izdanje.

SAŽETAK

Odnos Srpske pravoslavne crkve (SPC) i vlasti Srpske napredne stranke (SNS) karakteriše čvrsta saradnja i sinhronizovano delovanje koje je ozbiljno ugrozilo sekularni karakter države, ali ugrožava i mir u regionu. Uspostavljena je redovna i intenzivna komunikacija između Crkve i države, ostvareni su različiti oblici finansijske i institucionalne saradnje. Osnajena je ideološka i diplomatska podrška SPC, te ostvaren visok stepen usaglašenosti između svetovnih i duhovnih autoriteta. Veliki doprinos ovoj sinergiji dao je patrijarh Porfirije koji je na toj poziciji od februara 2021.

Iako najavljan kao "čovek iz naroda" i modernog imidža, prepoznatljiv po veštinama komunikacije, kao prvi patrijarh sa zvaničnim profilom na društvenim mrežama, jerarh koji citira regionalne muzičke zvezde, Porfirije ideološki sledi svog duhovnog oca epsikopa bačkog Irineja Bulovića, koji pripada grupi najmoćnijih teoloških autoriteta unutar SPC, sledbenika Justina Popovića. Krugu "justinovaca"

pripadali su i Amfilohije Radović, Atanasije Jevtić i Artemije Radosavljević, najuticajnijih teolozi i episkopi SPC u doba postsocijalističke transformacije srpskog društva.

Arhimandrit i teolog dr Justin Popović (1894–1979) je bio žestoki protivnik zapadne kulture, ujedinjene Evrope, individualizma, demokratije, liberalizma, ljudskih prava, antifašističke tradicije, kao i ekumenizma u pravoslavlju nazivajući ga jednim imenom "svejerer". Ideologija srpskog ujedinjenja i relativizacija državnih granica u regionu opstaje već decenijama unazad unutar SPC. Patrijarh Porfirije je i sam relativizovao postojeće granice u javnim obraćanjima, pre svega u Bosni i Hercegovini. Aktivno je učestvovao u kampanji za popis u Crnoj Gori kojoj je bio cilj promena nacionalne strukture i ustavnog uređenja te države. Najveću zabrinutost pak izazivaju indicije o skladištenju oružja po manastirima i drugim objektima SPC širom regiona, posebno nakon sukoba koga je izazvala srpska paramilitarna grupa u dvorištu manastira Banjska (septembar, 2023) na severu Kosova i u kome je poginuo kosovski policajac.

Ideologija Srpske pravoslavne crkve je u saglasju s ideologijom Moskovske patrijaršije koja suštinski ne vodi versku nego paranacionalnu politiku, što je doktrina koju je ruski predsednik Vladimir Putin iskoristio da napadne Ukrajinu. Retorika “pravednog rata”, koja je svojevremeno imala vrlo snažno i institucionalizovano teološko uporište među “justinovicima”, reaktivirana je u slučaju rata u Ukrajini.

Srpska pravoslavna crkva snažno utiče na sužavanje ljudskih prava namećući “tradicionalne hrišćanske vrednosti”, što posebno pogađa manjinske grupe, LGBT i žene. Vrh SPC je izuzetno oštar u osudi svih disonantnih tonova unutar same institucije i u odnosu na sveštenstvo. To se posebno videlo u slučaju osporavanja autonomije Bogoslovskog fakulteta.

Ovaj izveštaj takođe ukazuje na finansijsku moć SPC, budući da su izvori finansiranja raznovrsni, uključujući i više linija iz državnog budžeta, a da tokovi novca nisu transparentni. Zakon oslobađa verske zajednice od podnošenja završnog finansijskog izveštaja te stoga nije moguće utvrditi precizne detalje o transakcijama SPC.

SPC PROTIV RODNE RAVNOPRAVNOSTI

Kada se, polovinom maja 2023. godine, u javnosti, odnosno na društvenim mrežama, pojavio amaterski snimak sa jedne svečanosti na kojoj se patrijarh Porfirije u svojoj besedi osvrće na Predlog zakona o rodno senzitivnom jeziku, upotrebljeni narativ izazvao je veoma burnu reakciju u delu javnosti, pogotovo ako se uzme u obzir ono na šta je ukazao sociolog Ratko Božović da je “patrijarh Porfirije bio poznat po tome što je uvek bio gospodin”.¹ Tokom besede, patrijarh je istakao da taj zakon nema veze sa ženama već sa “suštinom našeg postojanja, sa suštinom našeg bića”, te veoma oštro nastavio sa reakcijom na kritiku kojoj je bio izložen: “Plakao bih, vrištao bih od muke, kad vidim jadnicu koja menja teze i kaže ‘a zašto nisu brinuli se o ženama, žene su ugrožene’. Pa jesu ugrožene, svi smo ugroženi od tebe bre bedo jedna”.²

Reagujući na izjavu patrijarha koja je procurila u javnost poverenica za zaštitu ravnopravnosti Brankica Janković je na svom profilu na Fejsbuku napisala: “Duboko su ponižavajuće i uznemiravajuće reči koje su se pojavile u javnom prostoru, kojima se žene nazivaju bednicama i jadicama, posebno jer ih izgovara patrijarh SPC”, i to u trenucima “izuzetno teškim za naše društvo, u kojima smo se suočili sa dve velike tragedije i kada nam smrtno stradaju najranjiviji u društvu – deca i žene.”

1 “I žene idu u crkvu, mole se i ispovedaju, kako da shvatimo izgovoreno: Sgovornici Danasa o rečima patrijarha Porfirija da su žene “jadnice” i “bednice””, Danas, 15.05.2023., <https://www.danas.rs/vesti/drustvo/i-zene-idu-u-crkvu-mole-se-i-ispovedaju-kako-da-shvatimo-izgovoreno-sagovornici-danasa-o-recima-patrijarha-porfirija-da-su-zene-jadnice-i-bednice/>

2 “Govor patrijarha izazvao osude; poverenica Janković: Duboko ponižavajuće reči”, RTS, 13. maj 2023., [https://n1info.rs/vesti/kako-moze-bednica-a-zlocin-je-psiholoskinja-reakcije-na-patrijarhov-govor/](https://www.rts.rs/lat/vesti/drustvo/5191041/html?print=true; “Kako može bednica, a zločin je psihološkinja”: Govor patrijarha razbesneo ljude”, N1, 13.05.2023., <a href=)

Poverenica je ukazala na veoma značajan kontekst u kome se patrijarh oglašava na diskutabilan način: “U danima tuge i bola, i kada brojimo 18. ženu žrtvu porodičnog nasilja i dok su žene izložene raznim oblicima diskriminacije, nasilju i agresiji, najmanje što se očekuje od svih nas je da imamo svest o težini i odgovornosti za izgovorene reči”.³

U besedi nakon liturgije u hramu Svetog Vasilija Ostroškog na Bežanijskoj kosi, patrijarh Porfirije je između ostalog rekao: “Čujemo i da je Crkva kriva i za nasilje nad ženama. Nemojte to činiti, zato što ćemo vam odgovoriti. Neće vam biti dobro ako vam budemo odgovarali, zato što će svi videti da ste manipulisali i lagali. Do sada na to nismo odgovarali, jer se molimo Bogu i za vas koji optužujete”.⁴ Oštrina i preteći ton u izjavi patrijarha reakcija je na kritiku pojedinih medija i nevladinih organizacija koje su usledile nakon stavova patrijarha izrečenih u uskršnjoj poslanici, da se obustavi nasilje nad srpskim jezikom i ukinu odredbe zakona koji to nasilje nameću, zakon koji nameće takozvani rodno osetljiv jezik: “Apelujemo da se normira upotreba ćiriličnog pisma u javnom prostoru, kao i da se obustavi nasilje nad srpskim jezikom i ukinu odredbe zakona koji to nasilje nameću, naročito kroz protivustavni zakon koji nameće takozvani rodno osetljiv jezik iza koga se krije borba protiv braka i porodice kao bogoustanovljenih svetinja i prirodnih oblika čovekovog ličnog i sabornog života”.

U odbranu patrijarha, Srpske pravoslavne crkve, ali posebno sopstvenog viđenja odnosa države i crkve, oglasio se i episkop bački i

3 “Poverenica o izjavi patrijarha: Duboko ponižavajuće i uznemiravajuće reči”, N1, 13. maj 2023., <https://n1info.rs/vesti/poverenica-o-izjavi-patrijarha-duboko-ponizavajuce-i-uznemiravajuce-reci/>

4 “Patrijarh Porfirije: Neće vam biti dobro, ako vam odgovorimo”, Vreme, 16. maj 2023., <https://www.vreme.com/vesti/patrijarh-porfirije-nece-vam-biti-dobro-ako-vam-odgovorimo/>

portparol Srpske pravoslavne crkve Irinej (Bulović), odbacujući tvrdnje pojedinih medija i nevladinih organizacija da pitanje rodno senzitivnog jezika nije pitanje za većinsku crkvu: “Mi, članovi Crkve, nismo izopšteni iz društva jer činimo njegovu apsolutnu većinu. Stoga nam zastupnici ovog čisto marksističkog shvatanja, preruseni u pristalice ‘zapadnog liberalizma’, ne mogu, barem zasad, oduzeti građanska prava, kao naravno, ni odgovornost pred zakonom i društvom”. Ističući nesporno pravo nevladinih organizacija da u javnosti izražavaju i zastupaju svoje stavove, episkop Irinej podvlači da “sa indignacijom odbijamo njihovu neskrivenu nameru da to pravo pretvore u monopol, a da svako iskazivanje hrišćanskog mišljenja o nekom važnom narodnom pitanju nazivaju ‘malignim uticajem crkve na državu i društvo’ ili da istupaju sa još težim i ružnijim klevetama”. Nakon vrlo ozbiljnih i održivih argumenata, episkop ističe da je stav patrijarha Srpske pravoslavne crkve o rodno senzitivnom jeziku izazvao gnev i otkrio ekstremnu netrpeljivost pojedinaca i grupa prema crkvi i vrednostima koje ona oličava, a koju neštedimice seju preko “CNN affiliate-grupe” elektronskih i štampanih medija. Nakon etiketiranja i targetiranja, episkop bački je istakao da Srpska pravoslavna crkva “neće i ne može odustati od zahteva da se Zakon o rodnoj ravnopravnosti stavi van snage”.⁵

Oštrina i ostrašćenost koja izbija iz pomenutih izjava patrijarha iznadila je veliki deo neupućene ili optimistične javnosti, bez obzira na religioznu pripadnost ili odsustvo religioznosti, a reputacija “gospodina” je izuzetno poljuljana. Upućenije u aktivnosti u i oko većinske crkve u Srbiji nije mogla iznenaditi pomenuta retorika, već su, na

5 “Episkop bački Irinej: SPC neće odustati da se Zakon o rodnoj ravnopravnosti stavi van snage”, 021, 23.04.2023., <https://www.021.rs/story/Novi-Sad/Vesti/338549/Episkop-backi-Irinej-SPC-nece-odustati-da-se-Zakon-o-rodnoj-ravnopravnosti-stavi-van-snage.html>

5 | žalost, opravdane i potvrđene sumnje koje su pratile izbor patrijarha. Kada je na izbornom Saboru Srpske pravoslavne crkve, u februaru 2021. godine, izabran mitropolit zagrebačko-ljubljanski Porfirije za 46. patrijarha činilo se da na čelo ove veoma značajne verske institucije dolazi neko ko ima potencijal da sprovede ili barem započne makar skromni *aggiornamento* većinske verske zajednice u Srbiji. Nekadašnji iguman i jeromonah manastira Kovilj, osnivač terapisjkih zajednica za lečenje bolesti zavisnosti, vikarni episkop jegarski, episkop vojni, koordinator za saradnju Srpske pravoslavne crkve i Vojske Srbije, zatim predsednik Saveta Republičke radiodifuzne agencije, mitropolit zagrebačko-ljubljanski i doktor teoloških nauka, profesor Pravoslavnog bogoslovske fakulteta u Beogradu, poliglota, najavljen je kao “čovek iz naroda”, “patrijarh svih građana”, prepoznatljiv po veštinama komunikacije i javnim nastupima. Kao prvi patrijarh sa zvaničnim profilom na društvenim mrežama, jerarh koji citira regionalne muzičke zvezde Branimira Štulića, Đorđa Balaševića, Konstraktu... prvi Vaskrs u ulozi patrijarha proslavio je s beskućnicima i bolesnom decom u Univerzitetnoj dečijoj klinici, što je u velikoj meri zamaglilo činjenicu da je ovaj patrijarh duhovno čedo episkopa bačkog Irineja Bulovića, jednog od ‘justinovaca’ i najuticajnijih jerarha Srpske pravoslavne crkve poslednjih nekoliko decenija.

JUSTINOVCI

U vreme kada je aktuelni patrijarh Porfirije studirao na Pravoslavnom bogoslovske fakultetu u Beogradu i kad se zamonašio, tačnije, tokom osamdesetih godina prošlog veka svojom aktivnošću posebno su se isticala trojica mladih, ali uglednih teologa monaha, profesora Bogoslovske fakulteta, koje su nazivali ‘justinovcima’: Amfilohije Radović, Irinej Bulović i Atanasije Jevtić, kao i Artemije Radosavljević, koji je postao nešto aktivniji tokom devedesetih godina.⁶ Sva četvorica su bili učenici poznatog srpskog teologa, arhimandrita dr Justina Popovića, koji je od komunističkih vlasti progнан s Beogradskog univerziteta u manastir Čelije kraj Valjeva, gde je držan u nekoj vrsti poluzatočeništva. Ubrzo, ovi, sve ugledniji teolozi postaće najuticajniji episkopi Srpske pravoslavne crkve u doba postsocijalističke transformacije srpskog društva.

Na vanrednom zasedanju Sabora Srpske pravoslavne crkve u decembru 1990. godine na kome je izabran patrijarh Pavle, vikarni episkop moravički Irinej Bulović izabran je za episkopa bačkog, a dotadašnji episkop banatski Amfilohije Radović, izabran je za mitropolita crnogorsko-primorskog. Sledeće godine, na redovnom zasedanju Sabora održanom u maju 1991. godine, za episkope Srpske pravoslavne crkve izabrana su i preostala dva člana Justina Popovića: arhimandrit Artemije Radosavljević, nastojatelj manastira Crna reka, izabran je za episkopa raško-prizrenskog, nasledivši na toj dužnosti patrijarha Pavla, a arhimandrit Atanasije Jevtić, dekan Bogoslovske fakulteta u Beogradu, izabran je za episkopa banatskog, nasledivši na tom mestu mitropolita Amfilohija.

⁶ Zahvaljujući svom otvorenom antikomunističkom i nacionalističkom stavu, kao i izuzetnoj pismenoj aktivnosti, njih trojica su u januaru 1985. godine primljeni u Udruženje književnika Srbije. (Tomanić, str. 11)

Dakle, početkom poslednje dekade XX veka, sva četvorica đaka Justina Popovića, uz patrijarha Pavla, postali su velikodostojnici, priznati autoriteti, teološki temelj Srpske pravoslavne crkve.

Konkretnije, samog Irineja Bulovića zamonašio je arhimandrit Justin Popović, a kasnije episkop raško-prizrenski (budući patrijarh) Pavle, inače student Justina, rukopolaže Irineja u čin jeromonaha. Sam Justin određuje jeromonahu Irineju episkopa Pavla kao duhovnika, i Irinej više od decenije provodi kao lični sekretar i desna ruka episkopa raško-prizrenskog Pavla. Izborom episkopa Pavla za patrijarha, jeromonah Irinej postaje vikar (pomoćnik) srpskog patrijarha, a nedugo po monašenju Porfirija Perića, episkop raško-prizrenski Pavle rukopolaže i njega u čin jeromonaha kao nekada i njegovog duhovnog učitelja Irineja. Konačno, izborom Irineja za episkopa bačkog, iguman Porfirije postaje pomoćnik episkopa bačkog, odnosno vikarni episkop jegarski.

Justin Ćeljski ili Justin Popović, kanonizovani srpski svetitelj, bio je arhimandrit manastira Ćelije, teolog, stručnjak za delo Dostojevskog, profesor Beogradskog univerziteta i duhovnik. Kao profesor Bitoljske bogoslovije bio je u stalnom kontaktu s vladikom Nikolajem i svetim Jovanom Šangajskim sa kojima je postao doživotni prijatelj, a od 1934. godine profesor je Pravoslavnog bogoslovske fakulteta Univerziteta u Beogradu. Justin je bio žestoki protivnik zapadne kulture, ujedinjene Evrope, individualizma, demokratije, liberalizma, ljudskih prava, antifašističke tradicije, kao i ekumenizma u pravoslavlju, nazivajući ga jednim imenom "svejerer". Svoje mišljenje o tome izneo je u knjizi Pravoslavna crkva i ekumenizam. Odlukom Sabora Srpske pravoslavne crkve, 2. maja 2010. godine Justin Popović kanonizovan je u red

svetitelja kao Prepodobni Justin Ćeljski,⁷ a četiri godine kasnije njegove mošti su prenete u crkvu manastira Ćelije. U crkvenoj literaturi se citiraju reči Justina Popovića koji svetog vladiku Nikolaja Velimirovića smatra "trinaestim apostolom", "svetim srpskim jevanđelistom" i "najvećim Srbinom posle svetog Save".⁸

Upravo u vreme kad su pomenuti 'justinovci' postajali sve uticajniji u Srpskoj pravoslavnoj crkvi, sredinom osamdesetih godina prošlog veka, započeta je rehabilitacija Nikolaja Velimirovića.⁹ Inicijator rehabilitacije bio je episkop šabačko-valjevski Jovan Velimirović, Nikolajev sinovac, koji je sa svojim đakonom Ljubomirom Rankovićem u Valjevu osnovao časopis Glas crkve u kome su objavljivali Velimirovićeve tekstove, ali i tekstove justinovaca Atanasija Jevtića i Amfilohija Radovića u kojima je Nikolaj predstavljan kao najveći srpski filozof, neprevaziđeni srpski pesnik, najznačajniji svetitelj posle svetog Save itd. Episkop banatski Amfilohije je u martu 1987. godine, na jednoj komemorativnoj svečanosti neformalno kanonizovao Nikolaja, zatim dve godine kasnije osveštana je kapela posvećena Nikolaju u njegovom rodnom Leliću kod Valjeva, a Artemije Radosavljević postaje autor prve

7 Na Pravoslavnom bogoslovskom fakultetu predavao je Dogmatiku i patrijarhu Pavlu. Patrijarh Pavle bio je veliki protivnik brzih kanonizacija; protivio se svakoj brzopletosti, posebno kada je reč o budućim svetiteljima. Pavle je godinama odlagao dodeljivanje oreola Nikolaju Velimiroviću i Justinu Popoviću, iako ih je veoma cenio i uvažavao.

8 Vodeći teolozi u međuratnom razdoblju, kao što je episkop Nikolaj Velimirović koji je studirao u Oksfordu, Bernu i Petrogradu, potom Justin Popović, koji je bio profesor na Bogoslovskom fakultetu, Dimitrije Najdanović i drugi, nastojali su da revitalizuju nasleđe Svetog Save predstavljajući ga kao sveca i narodnog vođu.

9 O Nikolaju Velimiroviću i njegovoj zaostavštini dosta je pisano, pa se ovde nećemo zadržavati; pogledati na primer studiju: Byford, Jovan (2005) *Potiskivanje i poricanje antisemitizma*, Beograd: Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji.

afirmativne biografije Nikolaja Velimirovića.¹⁰ Zenit te galopirajuće glorifikacije i buduće kanonizacije Nikolaja Velimirovića bio je povratak Nikolajevih moštiju iz SAD, koji je organizovan, masovno i pompezno ispraćen u maju 1991. godine.

Do drugog talasa porasta popularnosti lika i dela Nikolaja Velimirovića došlo je krajem devedesetih godina prošlog veka, naročito u periodu NATO bombardovanja, masovnim štampanjem i popularizacijom njegovih knjiga, što se poklopilo s porastom antizapadnjaštva kao posledica duge izolacije i ratnog stanja. Nikolaj postaje simbol antimodernog i antievropskog u Srbiji.

Po mišljenju oca Justina Popovića, jednog od najpoštovanijih srpskih i uopšte pravoslavnih teologa, vladika Nikolaj Velimirović je bio najveći Srbin posle svetog Save; Radovan Bigović, profesor Pravoslavnog bogoslovskog fakulteta, naziva ga "bogovidac" i "tajnovidac", za njega "Nikolaj je uvek mlad i nov. Nikad isti. Uvek aktuelan i savremen". Episkop Lavrentije je smatrao da je on "drugi Hristos", a za mitropolita Amfilohija Nikolaj je bio "Zlatoust srpski". Prema vladici Nikolaju najuzdržaniji je bio patrijarh Pavle koji je za njega rekao samo da je "veliki saradnik Božiji".¹¹

Po ugledu na svog duhovnog oca, justinovca, patrijarh Porfirije nastavio je sa glorifikacijom lika i dela Svetog vladike Nikolaja Velimirovića. Patrijarh je predvodio veliku duhovno-kulturnu svečanost povodom trostrukog jubileja Svetog vladike Nikolaja ohridskog i žičkog: 140

¹⁰ Zvanična hagiografija Nikolaja Velimirovića, koju je objavio SPC povodom Nikola-jeve kanonizacije 2003. godine bazirana je pomenutom izdanju.

¹¹ Tomanić, Milorad (2001) Srpska crkva u ratu i ratovi u njoj, Beograd: Medijska knjižara Krug, str. 11

godina od rođenja, 65 godina od predstavljanja Gospodu i 30 godina od prenosa moštiju iz Libertvila u rodni Lelić. U besedi patrijarh je istakao da su život i delo vladike Nikolaja merodavni i sada i da mlade naraštaje možemo upućivati da im on bude merilo i orijentir u životu. Istakavši da je sistem vrednosti vladike Nikolaja "krstolika ljubav", patrijarh savetuje da "kada nas neko pita šta mi mislimo o nekoj temi, mi nećemo govoriti iz sebe, iz svog uma, nego ćemo govoriti jezikom Svetoga Vladike Nikolaja, govorićemo umom Hristovim".¹² U jednom intervjuu, patrijarh Porfirije je istakao da je Sveti Justin Čeljski, uz Svetog Nikolaja Ohridskog i Žičkog i episkopa Atanasija, najznačajniji srpski teolog u svetu.¹³

Obeležavanje Spasovdana 2023. godine, krsne slave Grada Beograda, tačnije litija koju je predvodio patrijarh Porfirije, prema izveštavanju Informativne službe Srpske pravoslavne crkve predstavljala je "najveći molitveni skup u istoriji Beograda", jer je "preko sto hiljada ljudi sabranih oko kivota Svetog vladike Nikolaja Srpskog, ispunilo centralne ulice srpske prestonice". U besedi, patrijarh je istakao: "Naš svetosavski narod prošao je sve teškoće, raspeća, mučeničke smrti, nezamislive golgote i stradanja ne samo zbog toga što je imao moćne, obrazovane i mudre ljude, tehnike, veštine, znanja, nego prevashodno zbog toga što je verovao u Boga, imao veru jevandjeljsku, živio po jevandjeljskim

¹² "Akademija u čast Svetog vladike Nikolaja", TV Hram, 29. jun 2022. <https://www.tvhram.rs/vesti/vesti-iz-crkve/4285/akademija-cast-svetog-vladike-nikolaja-patrijarh-porfirije-vladici-nikolaju-mera-bio-hristos-njegovo-jevandjelje-foto-video>

¹³ "Patrijarh Porfirije o episkopu Atanasiju: "I kada smo sa njim igrali fudbal i kada nas je vodio na Svetu Goru bio je tamo gde i sveti oci", Nedeljnik, 6. mart 2021., <https://www.nedeljnik.rs/patrijarh-porfirije-o-episkopu-atanasiju-i-kada-smo-sa-njim-igrali-fudbal-i-kada-nas-je-vodio-na-svetu-goru-bio-je-tamo-gde-i-sveti-oci/>

vrednostima, kako je govorio Svetac koji leži pred nama. (...) Zato što je znao da su bližnji, porodica, dom i otadžbina svetinja, a posebno zato što je znao da su Gračanica, Pećka patrijaršija, Dečani, Sopoćani, Žiča, Mileševa, Krušedol, Studenica, Morača, Krka, sve naše svetinje i ovaj sveti hram pred kojim danas stojimo i koji nosi ime Svetog Save, da je to naša lična karta, naše ime i prezime. Spustivši se u svoje srce iskreno se zapitajmo da li mi to danas znamo ili bismo rado da budemo nešto drugo ili neko drugi, da se odrekemo sebe, svoga koda, svog identiteta, svojih pravoslavnih hrišćanskih vrednosti, te da prihvatimo nama stran sistem vrednosti i postanemo ono što nismo”.¹⁴

SIMFONIJA À LA JUSTIN, ACTU IRINEJ

Za razliku od Amfilohija, Atanasija i Artemija (tzv. “tri keca”), koji su bili izuzetno kritički orijentisani prema nosiocima vlasti, Irinej je uvek bio uz režim, tačnije uz državu, bez obzira koja stranka bila na vlasti. Kao poslednji pripadnik teološkog kruga “justinovaca”, Irinej želi provesti svoju interpretaciju simfonije između Srpske pravoslavne crkve i države.

Različit pristup Justinovih učenika u viđenju željenih odnosa između države i većinske crkve najupadljivije je došao do izražaja 2013. godine, kada je u maju, na Trgu Republike u Beogradu organizovan miting pod nazivom “Ostajemo u Srbiji”, na kom se mitropolit Amfilohije, služeći moleban za Kosovo i Metohiju, molio za upokojenje Vlade i Skupštine Srbije i poginulih na Kosovu i Metohiji. Pored mitropolita crnogorsko-primorskog Amfilohija, na bini se nalazio i umirovljeni episkop

¹⁴ “Spasovdanska beseda patrijarha Porfirija”, SPC, 26. maj 2023., <https://spc.rs/spasovdanska-beseda-patrijarha-porfirija/#>

zahumsko-hercegovački Atanasije¹⁵ koji je, govoreći o državnom vrhu Srbije, rekao da su “ova trojica na vlasti izdajnici koji veruju u garancije NATO-a.” Međutim, mnogo problematičnija bila je njegova sledeća izjava: “Dačić kaže da je za zemaljsku politiku, ne interesuje ga nebeska, tako je govorio i Đinđić, a kako je završio neka Bog sudi.” On je naveo da vlast ne veruje u Boga, nego u pogubnu mitologiju Evropske unije, a zatim je istakao da “nema zemaljske Srbije bez nebeske.”

Umirovljeni episkop Atanasije Jevtić je autor pisma koje je početkom jula 2013. godine uputio episkopu bačkom Irineju u kome upozorava vladiku Irineja i “nekolicinu” koji su monopolisali Crkvu da ne vide “na delu dobrovoljnu izdaju srpskog KiM od zvanične trojke na vlasti.” U pismu se navodi sledeće: “Dragi Vladiko, ne mogu da shvatim da Ti, i one koje predstavljaš, u ime kojih govoriš – navodno u ime naše Crkve (kao da ste je monopolisali Vas nekolicina, pa makar to bio i patrijarh Irinej i Sinod) – ne vidite na delu dobrovoljnu izdaju srpskog Kosova i Metohije od zvanične trojke na vlasti.”¹⁶ Komentarišući pisanje medija povodom optužbi unirovljenog episkopa Atanasija, episkop bački Irinej saopštio je da “vladika Atanasije za izdaju optužuje samo državni vrh, dok “crkveni vrh” – ma šta taj izraz značio – optužuje za kolaborantski odnos iliti za generalnu podršku državnom trijumviratu,

¹⁵ Pored pomenutih arhijereja, na bini su se nalazili predsednici opština sa severa Kosova, muzičar Bora Đorđević, nekadašnji košarkaški reprezentativac i tadašnji potpredsednik Košarkaškog saveza Srbije Dejan Tomašević, kao i profesor prava Kosta Čavoški, dok su među učesnicima protesta bili lider DSS Vojislav Koštunica, kao i funkcioneri i poslanici te stranke, koji zbog mitinga nisu učestvovali u sednici Skupštine Srbije. Na skupu su bili i članovi pokreta “Dveri” i organizacije “Obraz”.

¹⁶ “Ti i patrijarh ste monopolizovali srpsku crkvu!”, Naše novine, 6–7. jul 2013. godine

uz apstrahovanje – po njemu, vladici Atanasiju – izdajničke uloge istoga.”¹⁷

Tokom poslednjih deset godina, koliko traje politička dominacija Srpske napredne stranke, odnos između aktuelne političke elite, predvođene predsednikom Aleksandrom Vučićem, i većinske crkve u Srbiji, prešao je put od početnog međusobnog kritikovanja i stihijskog ignorisanja, do višedimenzijalne saradnje i simfonijskog sinhronizovanja. Svakako, vremenom ne samo da su prevaziđene razmirice, nego je došlo do uspostavljanja redovne i intenzivne komunikacije, kao i različitih vidova finansijske i institucionalne, pa i ideološke i diplomatske podrške, razumevanja i usaglašavanja između svetovnih i duhovnih autoriteta.

U maju 2013. godine, prvi potpredsednik Vlade Srbije Aleksandar Vučić odazvao se pozivu arhijereja da prisustvuje majskom zasjedanju Sabora Srpske pravoslavne crkve. Sastanak je usledio nakon veoma oštrih kritika koje su pojedini episkopi uputili Vladi Srbije povodom potpisivanja Briselskog sporazuma, te je pored iskazanog razumevanja za episkopsku brigu za srpski narod, prvi potpredsednik Vlade ipak istakao sledeće: “Nikad neću prihvatiti da sam izdajnik, niti ja, niti Vlada, borimo se za narod i radimo najbolje što možemo za naš narod”. Na Saboru je dogovoreno da država i crkva zajedno rade u interesu građana i Srbije, a po pitanju zaštite srpskih verskih i kulturno-istorijskih spomenika na Kosovu i Metohiji postignuta je “apsolutna saglasnost”.

17 “Vladika Atanasije kaže, pa se pokaje”, *Danas*, 14. jul 2013. godine, http://www.danas.rs/danasrs/drustvo/vladika_atanasije_kaze_pa_se_pokaje.55.html?news_id=264356

Episkop bački Irinej je tada izjavio da se Crkva i Vlada Srbije slažu po suštinskim pitanjima, a to je da nema priznanja nezavisnosti Kosova i da treba učiniti sve da srpski narod ostane da živi u toj pokrajini.¹⁸ Dogovoreno je i da će većinska crkva biti uključena u nastavak pregovora između Beograda i Prištine, kada na dnevni red dođe pitanje statusa Srpske pravoslavne crkve na Kosovu i Metohiji.¹⁹

Usledila je sve intenzivnija saradnja između države i crkve, a predstavnici svetovne vlasti su sve češće naglašavali značaj i potrebu za simfonijskim odnosom. Tako je, na primer, ministar pravde Nikola Selaković, sa saradnicima iz Uprave za saradnju sa crkvama i verskim zajednicama, upriličio prijem za članove Sabora Srpske pravoslavne crkve početkom majskog zasjedanja 2015. godine, na kom je istakao važnost očuvanja jedinstva Srpske pravoslavne crkve koja je izuzetno značajan činilac u očuvanju duhovnog bića srpskog naroda. Naglašavajući da država Srbija podržava i da će nastaviti da podržava Srpsku pravoslavnu crkvu i njeno jedinstvo, ministar je takođe istakao da je to ne samo volja nego i obaveza države još od Svetog Save i Svetog Simeona i da onaj koji se nije držao te obaveze uglavnom nije dobro prolazio. Ministar je naglasio “da srpska država samo sa Srpskom pravoslavnom crkvom ima svoje ime, svoj identitet, svoje korene i svoju budućnost”. Patrijarh Irinej se zahvalio na angažovanju države u rešavanju problema restitucije, zatim na pomoći države u vidu plaćanja penzijskog i zdravstvenog osiguranja za sveštenike i verske službenike, kao i na pomoći putem budžetskih programa za izgradnju hramova. Patrijarh

18 “Vučić vladikama: Nisam izdajnik”, *Kurir*, 31.05.2013., <https://www.kurir.rs/vesti/drustvo/817737/vucic-na-saboru-spc>

19 “Vučić razgovarao sa članovima Sabora SPC”, *Novosti*, 31. maj 2013., <https://www.novosti.rs/vesti/naslovna/politika/aktuelno.289.html:436598-Vucic-razgovarao-sa-clanovima-Sabora-SPC>

je istakao da “država i Crkva, kao dve glave orla na našem grbu, treba da ujedine napore da kao narod sačuvamo dušu i duhovni identitet”.²⁰

Još jedan talas kritike usledio je u nastupima mitropolita Amfilohija, ali i u saopštenju sa vanrednog zasedanja u novembru 2018. godine, kada je Sabor Srpske pravoslavne crkve ponovio “čvrst i jedinstven stav izrečen na ovogodišnjem redovnom majskom zasedanju, da ni po koju cenu ne sme da se dovede pod znak pitanja puni suverenitet i integritet Srbije na Kosovu i Metohiji”. Međutim, ispostavilo se da je ovaj Sabor predstavljao prekretnicu u daljim odnosima između najmoćnijih svetovnih i duhovnih autoriteta u Srbiji, odnosno da je nakon njega došlo do taktičkog pregrupisanja uticaja i promena ili bolje reći intenzivnijeg zbližavanja i usaglašavanja početnih udaljenih pozicija. Kao što ćemo videti, vrlo brzo dolazi ne samo da ublažavanja kritike, nego do potpune međusobne glorifikacije borbe za nacionalne interese.

U maju 2019. godine, na poziv patrijarha Irineja, predsednik Srbije Aleksandar Vučić, tada zajedno sa predsedavajućim Predsedništva Bosne i Hercegovine Milaradom Dodikom, prisustvovao je zasedanju Sabora Srpske pravoslavne crkve, na kome je razgovarano o važnim temama za opstanak srpskog naroda, ali i o usaglašavanju stavova između države i crkve. Crkva ima pravo na svoje stavove, iako oni nekada nisu isti kao naši, važno je da ih čujemo, jer je Crkva pomagala naš narod svuda gde je on bio ugrožen, pa i na Kosovu, rekao je predsednik Srbije. Dodao je da je sastanak trajao više od dva i po sata

²⁰ Prijem je upriličen 27. maja 2015. godine. “Selaković sa saradnicima priredio prijem za članove Svetog Arhijerejskog Sabora Srpske pravoslavne crkve”, Uprava za saradnju sa crkvama i verskim zajednicama, 28. maj 2015, <http://www.ver.gov.rs/cir/Newsview.asp?ID=394>.

i da ga je Sabor obavestio o svojim brigama i o različitim stavovima o pojedinim pitanjima.²¹ Neposredno pre zasedanja Sabora, predsednik je potvrdio da postoje episkopi koji se ozbiljno suprotstavljaju njegovoj politici izjavljujući da će istinama i činjenicama odgovoriti svima onima koji su tražili “njegovu anatemu i govorili najlošije stvari o njemu”.²² Svakako, ovom posetom započeta je i uspostavljena, ispostaviće se, redovna praksa međusobnog posećivanja prilikom zasedanja.

Prema pisanju pojedinih podgoričkih medija, tokom Sabora Srpske pravoslavne crkve došlo je i do polemike između jednog od najuglednijih i najuticajnijih arhijereja, mitropolita crnogorsko-primorskog Amfilohija i predsednika Aleksandra Vučića povodom optužbi upućenih predsedniku da je učestvovao u kreiranju afere “državni udar” sa predsednikom Crne Gore Milom Đukanovićem i da je i on zaslužan što su lideri Demokratskog fronta Andrija Mandić i Milan Knežević osuđeni na po pet godina zatvora. Sa druge strane, navodno je predsednik zamerio mitropolitu na lošem odnosu sa predsednikom Crne Gore.²³

U medijima su se provlačile informacije da je mitropolit Amfilohije predvodio svojevrstu pobunu protiv prisustva predsednika Srbije na Saboru Srpske pravoslavne crkve, za šta se zalagao patrijarh Irinej. Pominjana je i peticija povodom onemogućavanja obraćanja na saborskoj sednici, te da je kompromis pronađen u tome da predsednik

²¹ “Vučić na Saboru SPC: Izneo sam sve svoje brige, patrijarh me je razumeo”, Ekspres, 14. maj 2019., <https://www.ekspres.net/vesti/vucic-na-saboru-spc-izneo-sam-sve-svoje-brige-patrijarh-me-je-razumeo>

²² “Vučić na Saboru SPC”, RTS, 13.05.2019., <https://www.rts.rs/page/stories/sr/story/9/politika/3520015/vucic-na-saboru-spc.html>

²³ ““Vijesti”: Oštar sukob Amfilohija i Vučića na Saboru; Nikola Selaković: To su najbrutalnije laži i neistine”, Nedeljnik, 18. maj 2019., <https://www.nedeljnik.rs/vijesti-ostar-sukob-amfilohija-i-vucica-na-saboru-nikola-selakovic-to-su-najbrutalnije-lazi-i-neistine/>

dođe u Crveni salon Patrijaršijskoga dvora, ali ne u toku zasedanja.²⁴ Nakon zasedanja Sabora, povodom zvaničnog završnog saborskog obaveštenja koje je sastavio episkop bački Irinej reagovala je nekolicina arhijereja na čelu sa mitropolitom Amfilohijem pismom upućenom patrijarhu kojim se ograđuju od sadržaja u pomenutom obaveštenju. Kako se navodi u pismu, grupa episkopa je razočarana što je autor saopštenja episkop bački Irinej, “tendenciozno prikazao i prenglasio značaj posete političkih lidera regiona Aleksandra Vučića i Milorada Dodika”.²⁵

Odsustvo saborskog konsenzusa bilo je evidentno i na ceremoniji uručivanja najvišeg crkvenog priznanja predsedniku Srbije u okviru svečane akademije povodom osam vekova samostalnosti Srpske pravoslavne crkve u Centru Sava, u oktobru 2019. godine. Prema medijskom izveštavanju, u znak protesta zbog sinodske odluke o odlikovanju, svečanoj akademiji nije prisustvovala većina spskih arhijera okupljenih na centranjoj proslavi jubileja. Na skupu u Centru Sava bilo je petnaestak vladika sa sve petočlanim Sinodom, što je gotovo trećina aktivnog saborskog tela, ne računajući penzionosane episkope. Takođe, mediji su izveštavali i da se sve glasnije artikuliše zahtev za održavanje vanrednog Sabora zbog pogoršanja situacije u Srpskoj pravoslavnoj crkvi. Posle mitropolita crnogorsko-primorskog Amfilohija, u Pečkoj Patrijaršiji protiv odlikovanja predsednika Srbije javno se izjasnio i umrovljeni

24 “Ručak na Dedinju: Vučić časti Arhijerejski sabor SPC”, AntenaM, 27. maj 2021., <https://www.antenam.net/drustvo/religija/201208-rucak-na-dedinju-vucic-casti-arhijerejski-sabor-spc>

25 “Grupa vladika ograđuje se od saopštenja Sabora SPC”, Danas, 27. maj 2019., Kako se navodi u pismu, grupa episkopa je razočarana što je autor saopštenja episkop bački Irinej, “tendenciozno prikazao i prenglasio značaj posete političkih lidera regiona Aleksandra Vučića i Milorada Dodika”.

episkop Atanasije (Jevtić), koji je izjavio da “dobar deo srpskih arhijereja nije time zadovoljan”.²⁶

Izborni Sabor Srpske pravoslavne crkve u februaru 2021. godine takođe je prošao, između ostalog, u znaku polemike oko uticaja “sekularnih” institucija na unutrašnje pitanje većinske verske zajednice, odnosno u ovom slučaju, autonomni izbor poglavara Srpske pravoslavne crkve. Navodno zbog epidemioloških mera, predlagalo se, a na karaju i realizovalo, da se zasedanje Sabora održi u kripti Hrama Svetog Save, umesto u zgradi Patrijaršije, kao što je to bio slučaj do tada. Kako razlog za izmeštanje zvanično nije saopšten, ostavljeno je dosta prostora za različite spekulacije, među kojima su i sumnje da je reč o “nameri da se kontroliše čitav proces”. U medijima su se mogla naći svedočenja neimenovanih saborskih aktera poput: “Ta kriptična je u potpunosti pokrivena kamerama i samim tim se ostavlja mogućnost da Sabor prati i onaj kome tu nije mesto. Sve se radi u dogovoru sa vlastima i ovaj predlog je rezultat pritiska koji režim vrši na pojedine vladike”.²⁷

Interesantna je analiza pariskog lista Figaro u kom je ocenjeno da se izbor novog patrijarha Srpske pravoslavne crkve održava u kontekstu

26 Pored bojkota episkopa, od uloge glavnog besednika na akademiji odustao je Milo Lompar, književni istoričar, profesor Beogradskog univerziteta i predsednik Zadužbine “Miloš Crnjanski”, kao i akademik Matija Bečković, koji je odbio da govori na svečanosti u manastiru Žiča. O pomenutom su se izjasnili i pojedini verski autoriteti. Episkop diseldorski i cele Nemačke Grigorije izjavio je da “de jure orden Svetog Save Sinod može da dodeli kome hoće, ali to odlikovanje de facto pripada Milu Lomparu i Matiji Bečkoviću”. “Irinej uručio Vučiću orden Svetog Save, većina vladika bojkotovala svečanost”, Danas, 8. oktobar 2019., <https://www.danas.rs/vesti/drustvo/vucicu-orden-spc-za-borbu-za-ocuvanje-kosova-u-sastavu-srbije/>

27 “SPC rijaliti pod rediteljskom palicom SNS-a se nastavlja inicijativom da se patrijarh bira pred kamerama”, Luftika, 2. februar 2021., <https://luftika.rs/spc-sns-izbor-patrijarha/>

dubokih unutrašnjih pritisaka sa vrha države. U listu se navodi da “s obzirom na uticaj Crkve, za Aleksandra Vučića je presudno da 46. patrijarh bude poslušan. Fleksibilnost (novog patrijarha) je od suštinske važnosti pristupu (rešavanja) pitanja Kosova”. Dalje se podseća da Vučić “ne krije svoju podršku podeli teritorije i teritorijalnoj razmeni, ali je takvu ideju Sveti sinod odbacio 2018. godine”, ali i konstatuje da se upravo od pomenute godine predsednik Srbije izborio za naklonost patrijarha Irineja i mnogih episkopa koji sada prihvataju ideje vlasti. U analizi se navodi sledeće: “Da bi obezbijedio kontinuiranu podršku (Crkve), Vučić je lično vodio kampanju, posjećujući eparhije, ali i putem kontrolisanih tabloida, u kojem se kritikuju ‘izdajnici u službi zapadnih snaga’”. Prema navodima Figaro, jedna od “omiljenih meta” tabloida je episkop diseldorfski i cele Nemačke Grigorije, koji otvoreno kritikuje sadašnji režim, zalaže se za ekumenski dijalog, a ima podršku i van redova vernika. S druge strane, prema pisanju ovog medija, struja koju predvodi episkop bački Irinej široko se promovise. “Osumnjičen za finansijske malverzacije i poznat po svojim retrogradnim stavovima o mnogim temama, njemu pomaže njegov učenik, mitropolit ljubljansko-zagrebački Porfirije”, navodi Figaro.²⁸ Ova analiza posebno dobija na značaju ako se uzme u obzir da je upravo poslednji pomenuti arhijerej postao novi, 46. poglavar Srpska pravoslavne crkve.

Na prvom zasedanju Sabora Srpske pravoslavne crkve na čelu sa novoizabranim patrijarhom Porfirijem, u maju 2021. godine, predsednik Srbije upriličio je ručak za sve arhijereje u Klubu poslanika na Dedinju. To je svakako predstavljalo inovaciju u ritualizaciji simfonije države i većinske crkve. Predsednik Srbije slično je ponovio, pretendujući

28 “Figaro: Politički izbor patrijarha SPC, Vučić lično vodio kampanju”, AntenaM, 18. februar 2021., <https://www.antenam.net/svijet/region/189641-figaro-politicki-izbor-patrijarha-spc-vucic-licno-vodio-kampanju>

da uspostavi (novu) tradiciju, i godinu dana kasnije kada je tokom majskog zasedanja ugostio arhijereje na Andrićevom vencu. Kritičkoj javnosti nije promaklo da se pozivu nisu odazvale svi episkopi, odnosno da na ručku kod predsednika nisu bili episkop dizeldorfski i cele Nemačke Grigorije i episkop zapadnoamerički Maksim.²⁹

Nekoliko meseci kasnije, polovinom jula 2022. godine, predsednik Srbije Aleksandar Vučić sastao se u Beogradu s patrijarhom Porfirijem i srpskim članom Predsedništva BiH Miloradom Dodikom. Na društvenoj mreži, predsednik je objavio da je informisao patrijarha Porfirija, članove Svetog sinoda i srpskog člana Predsedništva BiH o toku razgovora koji se pod okriljem Evropske unije vode o Kosovu i Metohiji, situaciji u srpskim sredinama u južnoj srpskoj pokrajini, ali i ekonomsko-socijalnoj situaciji u Srbiji i njenoj međunarodnoj poziciji.³⁰

Početak novembra 2022. godine, upriličen je sastanak predsednika Srbije i patrijarha na kome je predsednik podelio “zabrinutost zbog svih izazova i pritisaka sa kojima se suočava naš narod na KiM i srpska država”. Na svom instagram profilu, kao epilog susreta, predsednik je napisao: “Odlučni smo da snažno i zajednički branimo vitalne, nacionalne i državne interese”. Sastanku, iza zatvorenih vrata, prisustvovali su i izabrani predsednik Republike Srpske Milorad Dodik, ministar spoljnih poslova Srbije Ivica Dačić i članovi Sinoda Srpske pravoslavne crkve. Prethodno, predsednik se sastao i sa ambasadorima Kine i Ruske Federacije u Srbiji, koje je obavestio o ispunjavanju obaveza

29 “Sabor SPC se “preselio” na Andrićev venac, Vučić arhijerejima izneo prognoze”, N1, 18. maj 2022., <https://rs.n1info.com/vesti/sabor-spc-se-preseliona-andricev-venac-vucic-arhijerejima-izneo-prognoze/>

30 “Vučić sa patrijarhom SPC i Dodikom, među glavnim temama Kosovo i Metohija”, Blic, 16. jul 2022., <https://www.blic.rs/vesti/politika/vucic-sa-patrijarhom-spc-i-dodikom-medu-glavnim-temama-kosovo-i-metohija/m1dyg8s>

dogovorenih Briselskim dijalogom, naglašavajući da je Beograd učinio sve, dok Priština nije i odbija da ispuni preuzete obaveze.³¹

Bliskost dva svetovna s verskim srpskim liderom monumentalizovaće se izgradnjom “svesrpskog svetilišta”, čiju su izgradnju na sastanku početkom septembra 2021. godine dogovorili predsednik Srbije Aleksandar Vučić i patrijarh Porfirije. Izgradnja memorijalnog centra u znak sećanja na žrtve koncentracionog logora Jasenovac “i sve druge Srbe stradale u zločinima počinjenim na teritorijama koje nisu pod kontrolom srpskog naroda”, planirana je u Donjoj Gradini, na severozapadu Bosne i Hercegoine, a tokom sastanka pomenuti idejni tvorci su se telefonski konsultovali s Miloradom Dodikom. Predsednik je izjavio da će biti uložena “veliki novac”, pri čemu će Srbija dati 80 odsto, a ostatak Republika Srpska.³²

Kada je reč o (državnom) finansiranju Srpske pravoslavne crkve, neophodno je samo vrlo ukratko podsetiti da je Zakon o računovodstvu i reviziji oslobodio crkve i verske zajednice obaveze podnošenja konačnog finansijskog izveštaja, te stoga nije moguće utvrditi precizne detalje o trošenju državnog novca koji leže na račun verskih organizacija. Srpska pravoslavna crkva, osim sredstava koja joj sledeju preko Uprave za saradnju sa crkvama i verskim zajednicama, dobija i značajna sredstva namenjena nevladinim organizacijama, preko tzv. budžetske linije 481. Takođe, većinska crkva dobija i sredstva koja je Ministarstvo

31 “Vučić posle sastanka sa patrijarhom: Odlučni smo da branimo vitalne interese”, *Politika*, 5. novembar 2022., <https://www.politika.rs/sr/clanak/523812/Vucic-sa-patrijarhom-SPC-o-KiM>

32 “Srbija će graditi memorijalni centar za žrtve Jasenovca, ali u BiH”, *Al Jazeera*, 10. septembar 2021., <https://balkans.aljazeera.net/news/balkan/2021/9/10/susret-vucica-i-patrijarha-porfirija-srbija-ce-u-bih-graditi-memrijalni-centar-u-znak-sjecanja-na-zrtve-jasenovca>

pravde prikupilo po osnovu odlaganja krivičnog gonjenja (tzv. oportuniteta). Kad je u reč o Hramu Svetog Save, Srpska pravoslavna crkva godinama unazad dobija i sredstva koja se sakupe periodičnom prodajom obaveznih doplatnih poštanskih markica, što Vlada propisuje uredbom. Sredstva koja se verskim zajednicama uplaćuju redovno preko Uprave za saradnju sa crkvama i verskim zajednicama kontrolišu se, dok donacije, pogotovo one iz budžetske rezerve, ostaju u sivoj zoni, odnosno nejasno je da li ih i ko kontroliše. Samim tim, ostaje nejasno i da li se troše namenski. Javnost nema uvid u to kakvi i koliki su prihodi organizacionih jedinica crkava i verskih zajednica, pa i Srpske pravoslavne crkve. Uprava za saradnju sa crkvama i verskim zajednicama zadužena je za finansiranje doprinosa za penzijsko i invalidsko osiguranje za sveštenike i verske službenike, koji na godišnjem nivou tokom poslednjih nekoliko godina premašuje dva miliona eura. Od dolaska na vlast Srpske napredne stranke, država daje rekordno velika sredstva za raznorazne projekte obnove i izgradnje u Srpskoj pravoslavnoj crkvi, a najveći izdatak, makar deklarativno jeste za završetak radova na Hramu Svetog Save. O tome svedoči i izjava predsednika Aleksandra Vučića, polovinom 2020. godine, da je država Srbija u prethodne tri i po godine u izgradnju Hrama Svetog Save u Beogradu uložila 43 miliona eura, što je najviše u prethodnih 50 godina.³³ O veoma izdašnoj finansijskoj podršci koju država intenzivno pruža većinskoj crkvi u Srbiji već je pisano u izveštaju Helsinškog odbora³⁴, ali dodatno je veoma indikativna izjava patrijarha Porfirija koja je usledila nakon osvešćenja Svetosavskog hrama u Foči, krajem novembra 2023. godine:

33 “Vučić: U Hram Svetog Save država uložila 43 miliona evra”, *Nova*, 20. avgust 2020., <https://nova.rs/vesti/drustvo/vucic-u-hram-svetog-save-drzava-ulozila-43-miliona-evra/>

34 Srbija zarobljeno društvo, <http://helsinki.org.rs/serbian/doc/izvestaj%202022.pdf>

“Verujem da se neću ogrešiti i da neću pogrešiti kada kažem da posle Nemanjića ne znam da li postoji period u kojem je toliko svetinja nicalo u našem narodu. To isto važi i za Srbiju, ne ulazeći u to kako vidim aktuelnu političku administraciju”.³⁵

OSPORA VANJE DRŽAVNIH SUVERENITETA

Nedavno objavljeno saopštenje Sinoda Srpske pravoslavne crkve povodom revizionističke kampanje o broju žrtava koncentracionog logora Jasenovac, potvrđuje kontinuitet tretiranja određenih tema i retorike zvaničnika većinske crkve u Srbiji. Ne ulazeći u opravdanost argumentacije, ilustrativno je citirati kako Srpska pravoslavna crkva tretira određene entitete u zvaničnom medijskom obraćanju: “... pokrenuo izvesni sarajevski portal, a oberučke prihvatilo na desetine glasila, pre svega u Hrvatskoj, u takozvanoj Federaciji Bosne i Hercegovine, u onim krugovima Crne Gore koji funkcionišu kao Antisrbija, kao i nezabilazna beogradska CNN affiliate grupa sa trabantima, dakle tutti quanti. (...) Istorijsku istinu da je nad srpskim pravoslavnim narodom u NDH, kao i nad našom braćom Jevrejima i Ciganima, počinjen genocid, ne može poreći nikakva laž, ma ko je izgovorio natežući se silogizmima i klevetajući sopstveni narod i njegove države, Srbiju i Republiku Srpsku”.³⁶ Da čitalac ne bi pomislio da je reč o nekom istorijskom falsifikatu gde se retorika koja je dominirala devedesetih godina ukršta sa pojmovima novijeg datuma, kao što je pomenuta “affiliate grupa”,

35 “Patrijarh Porfirije: Posle Nemanjića ne postoji period u kojem je toliko svetinja nicalo”, Tanjug, 26. novembar 2023., <https://www.tanjug.rs/region/drustvo/61403/patrijarh-porfirije-posle-nemanjica-ne-postoji-period-u-kojem-je-toliko-svetinja-nicalo/vest>

36 “Saopštenju Svetog Arhijerejskog Sinoda SPC povodom revizionističke kampanje o broju žrtava koncentracionog logora smrti Jasenovac”, IS SPC, 14. septembar 2023., <https://spc.rs/saopstenje-svetog-arhijerejskog-sinoda-povodom-revizionisticke-kampanje-o-broju-zrtava-koncentracionog-logora-smrti-jasenovac-2/>

napominjemo de je pomenuto saopštenje objavljeno polovinom septembra 2023. godine, kad je na čelu crkve i njenog najvišeg izvršnog tela patrijarh Porfirije, a njen drugi član i urednik Informativne službe Srpske pravoslavne crkve episkop bački Irinej Bulović. Ukratko, u saopštenju se ističe da pojedina glasila u “takozvanoj Fedeaciji Bosne i Hercegovine”, u “Antisrbiji”, kao i konkretna prestonička “grupa” u rodnoj grudi, kleveću srpski narod “i njegove države, Srbiju i Republiku Srpsku”.

Glorifikacija “Srpskog Pijemonta” i relativizacija državnih entiteta intenzivno istrajava već decenijama. Spomenuta relativizacija granica krasi i retoriku aktuelnog patrijarha. Prilikom otvaranja početka radova na izgradnji deonice autoputa Rača-Bijeljina, u septembru 2022. godine, u prisustvu predsednika Srbije Aleksandra Vučića i srpskog člana Predsedništva Bosne i Hercegovine Milorada Dodika, patrijarh Porfirije obratio se rečima da su državne granice “promenljiva kategorija”: “Svi znamo da su se kroz istoriju granice država i mesta obitavanja našeg naroda menjale, a nismo sigurni da se u istoriji u kojoj je sve relativno neće menjati i ubuduće”.³⁷ Odmah po preuzimanju funkcije, patrijarh Porfirije nastavio je veoma intenzivnu saradnju s političkim vrhom Republike Srpske. Vaskršnji prijem u Patrijaršiji u Beogradu u aprilu 2021. godine, patrijarh je upriličio za srpskog člana i predsedavajućeg Predsedništva BiH Milorada Dodika i rukovodstvo Republike Srpske, odnosno predsednicu Željku Cvijanović i premijera Radovana Viškovića. Tom prigodom, Milorad Dodik je izjavio da “u Republici Srpskoj poštuju ono što Srpska pravoslavna crkva jeste i što čini za srpski narod,

37 Prethodno, Milorad Dodik je predsedniku Srbije poželeo dobrodošlicu rečima: “dobrodošao na svoje i među svoje”. “Porfirije: Nismo sigurni da se granice u budućnosti neće mijenjati”, Pobjeda, 15. septembar 2022., <https://www.pobjeda.me/clanak/porfirije-nismo-sigurni-da-se-granice-u-buducnosti-nece-mijenjati>

kao i da je ona snažan elemenat srpskog identiteta”, i istakao “da Crkva snažno štiti srpski narod, čuva jezik i kulturu tamo gde, kako je rekao, nedostaju srpske države.” Patrijarh Porfirije je izjavio da su Republika Srpska i Bosna i Hercegovina jedinstven zajednički prostor koji u sebi nosi mnoga afirmisana dobra, ali i prostor koji je nosio dosta nesporezuma, te da on lično posebne emocije neguje prema Republici Srpskoj. “Taj nacionalni identitet ukoliko se temelji u duhovnim sferama biće ispravan”, rekao je patrijarh i dodao da “braća episkopi sa prostora BiH po pravilu izražavaju zahvalnost pre svega prema institucijama Republike Srpske, jer one u svakom smislu razumeju potrebe Crkve i pokušavaju da pomognu u meri koliko je to potrebno”.³⁸

U septembru 2021. godine, na Svečanoj akademiji u Banjaluci, povodom Dana srpskog jedinstva, slobode i nacionalne zastave, član Predsedništva BiH Milorad Dodik poručio je da nikada nije bilo veće jedinstvo nego danas između Republike Srpske, Srbije i Srpske pravoslavne crkve. Dodik je istakao neprikosnoveni značaj većinske crkve za očuvanje srpskog identiteta sledećim rečima: “Naše pismo je bilo potrebno da sačuvamo svoj identitet. Jedan gorostas za naš narod, a to je Srpska pravoslavna crkva, učinila je sve da očuva naš jezik, pismo, naš govor, krsnu slavu, identitet. Da nije bilo Srpske pravoslavne crkve i njene borbe, izgubili bi svoj identitet još za vrijeme Osmanskog carstva”. U daljem izlaganju Dodik je istakao da je “srpski narod danas ponosan zato što Srpska pravoslavna crkva djeluje jedinstveno i ne želi ništa više od drugih, ali ne želi ni da je sprečavaju u Crnoj Gori ili satanizuju u Hrvatskoj, a da ima i onih koji pokušavaju i ovdje da joj nešto prigovore”. On je dodao da je ponosan što “pripada ekipi političara koja je

38 “SPC je čuvar srpskog identiteta i jezika!”, Informer, 29. april 2021., <https://informer.rs/vesti/drustvo/604501/patrijarsija-spc-vaskrs>

zajedno sa predsednikom Srbije Aleksandrom Vučićem došla do ovog dana i izabrala 15. septembar koji se obilježava i slavi”.³⁹

Istog meseca, ali ovom prilikom u Narodnom pozorištu u Beogradu, na manifestaciji Dani Srpske u Srbiji, patrijarh Porfirije replicirao je reči svog prethodnika i izjavio da je: “stvaranje, postojanje i napredak Republike Srpske delo pravde, kao i međunarodnog prava i konsenzusa, a da je za hrišćane pravedno ono što je utemeljeno na istini”. U prisustvu zvaničnika Srbije i Republike Srpske patrijarh je uputio molitve za sve žitelje Republike Srpske i podsetio okupljene na patrijarha Irineja “koji je gajio posebnu ljubav za Republiku Srpsku i srpski narod gde god se nalazio”. Evocirajući uspomene, patrijarh Porfirije je rekao: “Mnogo puta sam sa njim razgovarao o važnosti očuvanja, napretka i svakog prosperiteta Republike Srpske i o saradnji Republike Srpske sa Srbijom i drugim zemljama u okruženju, kao i o saradnji Republike Srpske sa Rusijom, Grčkom, ali i Hrvatskom, Crnom Gorom i svim zemljama zapadnog sveta sa kojima delimo hrišćanske i sveopšte civilizacijske vrednosti”.⁴⁰

Podsećanja radi, u jednom intervjuu, u maju 2014. godine, patrijarh Irinej je izjavio da Republika Srpska treba da se pripoji Srbiji, pošto za to “ima mnogo razloga”.⁴¹ Tom prilikom on je rekao da ga ne bi začuđi-

39 “Dodik: Nikada veće jedinstvo između Republike Srpske, Srbije i Srpske pravoslavne crkve”, Argumenti, 14. septembar 2021., <https://www.argumenti.rs/dodik-nikada-vece-jedinstvo-izmedju-republike-srpske-srbije-i-srpske-pravoslavne-crkve/>

40 “Politika SPC-a, gdje stadoše Pavle i Irinej, Porfirije produži: RS je djelo pravde”, Faktor, 23. septembar 2021., <https://faktor.ba/vijest/politika-spc-a-gdje-stadose-pavle-i-irinej-porfirije-produzi-rs-je-djelo-pravde/138761>

41 “Patrijarh: Republika Srpska da se pripoji Srbiji, Vučić da podigne posrnulu naciju!”, Telegraf, 13. maj 2014.

lo kad bi u Republici Srpskoj bio održan referendum o otcepljenju od Bosne i Hercegovine i kad bi se Republika Srpska pripojila Srbiji: “To je proces koji je već krenuo. Ako može Kosovo da se odvoji od Srbije, zašto se Republika Srpska ne bi odvojila od Federacije Bosne i Hercegovine i pripojila Srbiji? Za tako nešto imamo mnogo više razloga, jer se oduzimanjem Kosova sada prave dve albanske države, a Srbija s Republikom Srpskom bi bila jedna srpska država kao što je to bila vekovima”.⁴² Prilikom otvaranja manifestacije Dani Srpske u Srbiji, u oktobru 2015. godine, patrijarh Irinej je u Novom Sadu izjavio da je Republika Srpska “srpska država stvorena u našem vremenu”. Tom prilikom episkop bački Irinej rekao je da reka Drina ne razdvaja, već “spaja srpski narod sa obe obale reke” i dodao da se može reći da su Republika Srpska i Srbija jedna celina i da predstavljaju “suštinsko jedinstvo i zajedničko organsko pripadanje čitavom pravoslavnom svetu”.⁴³

U Sabornom hramu Hrista Spasitelja u Banjaluci, 2016. godine, nakon liturgije povodom 9. januara, Dana i krsne slave Republike Srpske – Svetog arhiđakona i prvomučenika Stefana, patrijarh Irinej je rekao: “Republika Srpska utemeljena na istini Božijoj, na pravdi Božijoj slavi svoj rođendan. Veliki dan, ne samo za vas braćo i sestre, veliki dan za ceo srpski narod. Republika je postavljena na krvi svetih mučenika, na kostima svetih mučenika, a sve što je postavljeno na pravdi, na istini, na krvlju za pravdu i za ime Božije, to je večno i neprolazno.” Povodom ove izjave, nadbiskup vrhbosanski kardinal Vinko Puljić uputio je u ime svih biskupa u Bosni i Hercegovini pismo patrijarhu Irineju u kome je izrazio “nevjericu” zbog patrijarhovitih reči: “Od granatiranja

Sarajeva, preko ubistava, progona i pljačke od Banjaluke, Prijedora, Dervente – stotine hiljada ljudi osjetili su stravične zločine”.⁴⁴ Na Sajmu knjiga u Beogradu, 2017. godine, patrijarh Irinej je izjavio: “Volimo svoju otadžbinu, gde god žive Srbi, to je Srbija, pa bilo da su u Bosni, u Crnoj Gori ili na drugim mestima. Braći iz Republike Srpske kažem – čuvajte Republiku Srpsku i onog koji danas vodi narod Srpske, to je jedini način da srpstvo opstane.”⁴⁵

Srpska pravoslavna crkva negira crnogorsku naciju. Patrijarh Porfirije se uključio u kampanju za popis stanovništva u Crnoj Gori pozivajući građane da se identifikuju kao pripadnici srpskog naroda, vernici SPC koji govore srpskim jezikom.⁴⁶ Sa istim stavom u kampanju su uključene prosrpske i proruskne snage i mediji. Proevropski civilni sektor i opozicija u Crnoj Gori ovakvu kampanju, tretirali su kao pokušaj etničkog inženjeringa, a Porfirija percipiraju kao emisara predsednika Srbije Aleksandra Vučića, budući da je on u više navrata isticao važnost popisa kako bi bio utvrđen broj Srba u Crnoj Gori. Postoji strah da bi povećanje procenta Srba u Crnoj Gori dovelo do promene ustavnog uređenja te zemlje.⁴⁷

44 “Puljić Irineju: Progona i ubistva nisu Božja pravda”, RSE, 16. februar 2016., <https://www.slobodnaevropa.org/a/puljic-irineju-progoni-i-ubistva-nisu-bozja-pravda/27555698.html>

45 “Patrijarh Irinej: Gde god žive Srbi, to je Srbija, braća iz Republike Srpske da čuvaju RS i onog koji danas vodi narod Srpske”, NSPM, 25. oktobar 2017., <http://www.nspm.rs/hronika/patrijarh-irinej-gde-god-zive-srbi-to-je-srbija-braca-iz-republike-srpske-da-cuvaju-rs-i-onog-koji-danas-vodi-narod-srpske.html?alphabet=l>

46 RSE: “Ispoljite svoj identitet kao Srbi”, poručio u Podgorici patrijarh SPC Porfirije, 15. oktobar 2023, <https://www.slobodnaevropa.org/a/podgorica-patrijarh-spc-porfirije/32636176.html>

47 RSE: Porfirije u kampanji uoči popisa u Crnoj Gori, 16. oktobar 2023, <https://www.slobodnaevropa.org/a/porfirije-popis-crna-gora-vlada/32639871.html>

42 “Patrijarh Irinej: RS da se pripoji Srbiji”, Naše novine, 16. maj 2014.

43 “Patrijarh Irinej: Republika Srpska je srpska država”, Blic, 19. oktobar 2015., <http://www.blic.rs/vesti/politika/patrijarh-irinej-republika-srpska-je-srpska-drzava/112kfz>.

Ustoličenje mitropolita crnogorsko-primorskog Joanikija u Cetinjskom manastiru, 5. septembra 2021. godine, pratili su dvodnevni protesti građana koji su blokirali prilaze gradu, a u sukobu sa policijom povređeno je više od 50 osoba. Ustoličenje je obavljeno pod veoma neobičnim uslovima: patrijarh Porfirije i mitropolit Joanikije doveženi su do manastira helikopterom Vojske Crne Gore, a do samog manastira sprovedeni su “ispod pancirnog plašta” uz snažnu podršku bezbednosnih snaga. Iako je bilo predloga da se ustoličenje iz bezbednosnih razloga obavi na nekom drugom mestu, u nekom drugom hramu, Srpska pravoslavna crkva, ali i zvanični Beograd insistirali su da se ceremonija, kako je i planirano i najavljeno, obavi upravo “na Cetinju”. Predsednik Srbije Aleksandar Vučić poručio je crnogorskom premijeru Zdravku Krivokapiću: “Plan je bio da se odgodi ustoličenje, ali čestitam Krivokapiću što je pokazao da država ima instrumente da sprovede u delo ono što planira”.

Politički analitičar Boško Jakšić izjavio je da su događaji na Cetinju, uloga Srpske pravoslavne crkve i, preko nje, predsednika Srbije Aleksandra Vučića u tim dešavanjima, bili “svojevrsan dar” za Rusiju kojoj su sada, kako ističe, ponovo otvorena vrata za politički uticaj u Crnoj Gori. Kad je ustoličenje završeno, međunarodna zajednica iskazala je ozbiljnu zabrinutost zbog sukoba i etničkih podela u Crnoj Gori, a Srbija i Rusija uputile su čestitke na, kako su naveli, dobro obavljenom poslu. Prema rečima Marije Zaharove, portparolke Ministarstva inostranih poslova Rusije, Rusija smatra da je važno da se situacija reši uz poštovanje kanonskih prava Srpske pravoslavne crkve i njenih vernika i Moskva u potpunosti podržava izjave patrijarha Porfirija i mitropolita Joanikija usmerene na smanjenje napetosti. Jakšić smatra da čestitka Kremlja povodom ustoličenja Joanikija i izjave podrške Srpskoj pravoslavnoj crkvi u Crnoj Gori, pokazuju da je zvanična Moskva preko

Beograda i te crkve indirektno bila uključena u pomenuta dešavanja na Cetinju. Ministar unutrašnjih poslova Srbije Aleksandar Vulin ocenio je da događaji na Cetinju jasno govore koliko je bitno da svi Srbi budu složni i da uvek nastupaju kao jedinstven politički narod. Premijer Crne Gore Zdravko Krivokapić negirao je mešanje Srbije u pomenuta dešavanja: “Može uvijek neko nešto da pokušava ali nikakvog uticaja nije bilo sa strane. Ovo je projekat koji su radile isključivo osobe iz Crne Gore, mi koji smo željeli da sačuvamo mir, red i uvedemo stabilnost. I nije nam niko pomagao”.⁴⁸

U jednom od svojih tradicionalnih intervjua, episkop bački Irinej, početkom 2023. godine, govorio je o “duhovnom buđenju i isceljenju naroda u crnoj Gori, posle skoro osam decenija nasilja koje je trpeo od vlastodržaca” i konstatovao da je surovi inženjering u “Srpskoj Sparti” rezultirao da je “nemalo onih koji tvrde da jesu ono što nisu i da nisu ono što jesu, iako su njihovi bliži i dalji preci za to što su bili i glavu na panj stavljali”. Irinej je podsetio na značaj odluke da patrijarh Porfirije i mitropolit Joanikije “ne podlegnu brutalnim pritiscima i opasnim pretnjama (ali ni “dobronamernim” sugestijama “prijatelja”)” da se mitropolitovo ustoličenje obavi u Podgorici, a ne u Cetinjskom manastiru. “Takvi su se oglašavali sa Cetinja i iz Podgorice, kao i iz beogradskog “kruga dvojke”, zatim iz Sarajeva, ali je, gle, ubedljivo najviše besa i otrovne mržnje prema patrijarhu Porfiriju i mitropolitu Joanikiju, zbog njihove muževne odlučnosti, došlo iz Zagreba.”⁴⁹

48 “Uticaj Beograda i Moskve na crnogorsku politiku u svjetlu nemira na Cetinju”, RSE, 8. septembar 2021., <https://www.slobodnaevropa.org/a/uticaj-srbija-rusija-crna-gora-cetinje/31450480.html>

49 “Intervju koji izlazi samo na Božić: Episkop bački dr Irinej Bulović – SPC je sačuvala svoje svetinje”, Novosti online, 8. januar 2023., <https://www.novosti.rs/c/vesti/politika/1189857/intervju-koji-izlazi-samo-bozic-episkop-backi-irinej-bulovic-spc-sacuvala-svoje-svetinje>

Početak avgusta 2022. godine potpisan je Temeljni ugovor između Vlade Crne Gore i Srpske pravoslavne crkve, odnosno premijera Crne Gore Dritana Abazovića i patrijarha Porfirija.⁵⁰ U Temeljnog ugovoru se navodi da Crna Gora priznaje kontinuitet pravnog subjektiviteta Srpske pravoslavne crkve od 1219. godine i da jemči nepovredivost prava svojine i državnine nad manastirima, hramovima, zgradama i drugim nepokretnostima i prostorima u njenom vlasništvu. Država garantuje Srpskoj pravoslavnoj crkvi da u njenim objektima državni organi ne mogu preduzimati bezbednosne mere bez prethodnog odobrenja nadležnih crkvenih organa, crkvi se dodeljuju javna pravna ovlašćenja, a otvorena je i mogućnost uvođenja veronauke u javnim obrazovnim ustanovama. Da dolazi nova era odnosa između države i Srpske pravoslavne crkve u Crnoj Gori, između ostalog, svedoči podatak da je od februara 2021. godine, kada je izabran za poglavara Srpske pravoslavne crkve, patrijarh Porfirije najmanje pet puta boravio u Crnoj Gori, dok je njegov prethodnik, patrijarh Irinej, poslednjih godina službe dolazio jednom godišnje.⁵¹ Od potpisivanja Temeljnog ugovora, intenzivirali su se različiti oblici saradnje različitih državnih institucija sa Srpskom pravoslavnom crkvom, ali i različitih privrednih subjekata. Tako su, na primer, lanac supermarketa "Laković" i Mitropolija crnogorsko-primorska zajednički, početkom avgusta 2022. godine, uputili Ministarstvu

⁵⁰ Potpisivanje ugovora nisu najavili iz Srpske pravoslavne crkve, kao ni posetu poglavara Crnoj Gori, a premijer Abazović je u nedelju, 31. jula demantovao da će dokument biti potpisan 3. avgusta, što se na kraju ipak desilo. Vlada Crne Gore, posle višesatne rasprave, usvojila je nacrt Temeljnog ugovora u julu 2022. godine, koga je podržalo 13 ministara, dok je njih pet bilo protiv. Vlada Crne Gore ima 20 članova, a u parlamentu joj manjinsku podršku daje Demokratska partija socijalista (DPS), stranka predsednika Milla Đukanovića.

⁵¹ Ilustrativan je primer sa posete patrijarha Porfirija krajem avgusta 2022. godine Herceg Novom, kada se na jednom od transparenata našao sledeći sadržaj: "Ponositu Srpsku Boku danas sunce sreće grije – Dobro doš' međ' Novljane sveti oče Porfirije."

urbanizma Crne Gore zahtev za gradnju poslovno-stambenog objekta u Budvi. Prema navodima pojedinih medija, poslovni prostori i stanovi će biti građeni na zemlji Srpske pravoslavne crkve. Vlada Crne Gore je krajem septembra 2022. godine odobrila 900.000 eura za finansiranje dve privatne srednje škole "Sveti Sava" u Podgorici i "Mitropolit hadži Sava Kosanović", u Nikšiću. Bez obzira na to što je deo ministara i deo nevladinog sektora izrazio skepsu u odnosu na validnost licenciranja dve škole Srpske pravoslavne crkve, koje još nisu ni počele sa radom, odluka vlade je konačna. Mediji su izveštavali i o infrastrukturnim investicijama Srpske pravoslavne crkve na državnom i opštinskom zemljištu. U Žabljaku, lokalna vlast je jednoglasno odlučila da, bez nadoknade, ustupi 600 m² placa za izgradnju sabornog hrama. Crkva će graditi i pored Kapetanovog jezera, delu netaknute prirode, u kolašinskoj opštini gde je mitropolit Joanikije osveštao temelje budućeg hrama Svetog Lazara Kosovskog na parceli koja je državno vlasništvo.⁵²

Izjava koja u velikoj meri potvrđuje iznete sumnje u povezanosti Moskve, Beograda i Podgorice, ako ne konkretne, a ono svakako simboličke i ideološke, jeste izjava mitropolita crnogorsko-primorskog Joanikija, polovinom marta 2022. godine u Sabornom hramu Hristovog Vaskrsenja u Podgorici: "Mnogi svetski mešetari su, naravno, tu gledali svoj interes. Kao što vidite, premnogo je laži. Mi moramo da saosećamo s pravoslavnim narodom u Ukrajini, pre svega da se molimo Bogu za taj narod, koji se, nažalost, međusobno zavadio. A, to nam ne deluje nepoznato: i kod nas je mnogo podela i zavada. Pa i Crna Gora je

⁵² Mitropolija crnogorsko-primorska je 4. oktobra 2022. godine otvorila duhovno – terapeutsko savetovalište u Podgorici, po uzoru na sličnu ustanovu u Beogradu, sa ciljem da novootvoreni pravoslavni pastirsko-savetodavni centar organizuje terapijsko-savetodavne sastanke sa pojedincima i porodicama, a posebnu pažnju posvetiće se deci kojoj je potrebna pomoć zbog raznih tegoba. Takođe, otvorene su i kancelarije pravoslavnih udruženja poput "Stupovi", "Turdoš"...

projektovana da bude mala Ukrajina". Analizirajući aktuelnu situaciju u Ukrajini mitropolit je izjavio da je najteže Ukrajinskoj pravoslavnoj crkvi koju predvodi mitropolit Onufrije, kanonskoj crkvi "koja je u jedinstvu sa Moskovskom patrijaršijom i sa svim drugim pravoslavnim crkvama u vasseljeni". A, onda, sindromski, podrška Rusiji je poduprta antievropskim i antizapadnim "argumentima": "dugovremena borba Pravoslavlja s ikonoborcima u mnogo čemu podseća na borbu Pravoslavlja s ateizmom, komunizmom, sa bezbožnim ideologijama našeg vremena. I ta borba traje, evo, preko stotinu godina, otkad je to zlo došlo nama iz Evrope, iz protestantske Evrope – to zlo bezbožništva, ateizma i komunizma. I evo ta borba traje i ponela je premnogo žrtava. Zamislite samo koliko u Rusiji, a nažalost i kod nas. I kod svih slovenskih naroda".⁵³

Na izjave mitropolita osudom je reagovala otpravnica poslova Ukrajine u Crnoj Gori Natalija Fijalka ukazujući da "situacija nije takva da Rusija štiti pravoslavce. Pravoslavni Rusi ubijaju pravoslavne Ukrajinke, koje nazivaju 'svojom braćom'". Funkcionerka najjače opozicione partije u Crnoj Gori Demokratskoj partiji socijalista, Nela Savković Vukčević reagovala je sledećim rečima: "Mitropolit, podele u Crnoj Gori stvorila je velikosrpska politika i crkva koju predstavljate. Govoreći kako je Crna Gora projektovana da bude 'mala Ukrajina', a podržavajući Putina, prizivate rat u našu državu". Do najnovije izjave, mitropolit Joanikije je pozivao na mir i prestanak rata, ne zauzimajući stranu u sukobu. Ipak organizacije bliske Srpskoj pravoslavnoj crkvi u Nikšiću i Podgorici organizovale su skupove podrške Rusiji i Putinu, kome su sa poslednjeg poručili da u Ukrajini "odradi posao do kraja i uništi NATO".⁵⁴

53 "Joanikije: Crna Gora je projektovana da bude mala Ukrajina", Politika, 13. mart 2022., <https://www.politika.rs/scc/clanak/501900/Joanikije-Crna-Gora-je-projektovana-da-bude-mala-Ukrajina>

54 "Crnogorska opozicija i diplomata Ukrajine osudili izjavu mitropolita Joanikija",

Prema mišljenju istoričara Miloša Vukanovića mitropolit Joanikije rekao je ono što misli vrh te crkve u Srbiji, te da je priča o "neutralnosti" Srpske pravoslavne crkve u vezi s Ukrajinom paravan ispod kojeg se kriju ideološki ciljevi: "Srpska pravoslavna crkva je uslovljena politikom Aleksandra Vučića i ona je u ovoj priči neutralna do mjere do koje joj nalaže predsjednik Vučić". Prema mišljenju istoričara, ideologija Srpske pravoslavne crkve je u svakoj poruci u saglasju sa ideologijom Moskovske patrijaršije, gde suštinski nemamo versku politiku nego paranacionalnu politiku, a to je doktrina koju je Putin iskoristio da napadne Ukrajinu: "U pitanju je doktrina da je to (ukrajinska) vještačka nacija, da Ukrajina ne treba da postoji i da je ona sastavni dio Rusije, koristeći izvrdane i polufantazijske istorijske naracije". Stoga Vukanović ocenjuje da je Joanikijeva paralela Crne Gore i Ukrajine izuzetno opasna: "Ukoliko vi Crnu Goru projektujete na taj način, onda smatrate da Crna Gora ne treba da bude nezavisna država, da crnogorska nacija ne treba da postoji, da je to državni i kulturno istorijski prostor neke druge nacije." Prethodno je crnogorski PEN Centar pozvao međunarodnu zajednicu da osude Joanikijevu izjavu "kao akt protivan svemu što zastupa Evroska unija i NATO". Oni su saopštili da "budući da Joanikije Crnu Goru vidi kao malu Ukrajinu, slična ruska ili srpska agresija na Crnu Goru imala bi opravdanje zbog 'bezbožničke' crnogorske težnje da ostvari pravo na svoju državu, kulturu, jezik i crkvu".⁵⁵

Simboličan je i slučaj ulične litije povodom crkvene slave grada Danilovgrada održane 9. oktobra 2022. godine, koju je predvodio episkop

N1, 15 mart 2022., <https://rs.n1info.com/region/crnogorska-opozicija-i-diplomata-ukrajine-osudili-izjavu-mitropolita-joanikija/>

55 "Opasne paralele Crne Gore i Ukrajine", RSE, 14. mart 2022., <https://www.slobodnaevropa.org/a/mitropolit-joanikije-paralele-crna-gora-ukrajina/31752731.html>

budimljansko-nikšićki Metodije zajedno sa osobama u nekonvencionalnim uniformama koje navodno pripadaju “ruskoj kozačkoj vojsci”. Među prisutnima na crkvenoj ceremoniji u Danilovgradu bili su ambasador Ruske Federacije u Crnoj Gori Vladislav Maslenikov, kao i otpravnica poslova Ambasade Republike Srbije u Crnoj Gori Jelisaveta Čolanović.⁵⁶

ORUŽJE I SPC

Indicije o potencijalom skladištenja naoružanja u objektima SPC postoje već duže vreme, a to pitanje akutelnizovano je nakon što su u dvorištu manastira Banjska na severu Kosova pronađeni oružje i vojna oprema. Manastir je koristila naoružana grupa koja se sukobila sa kosovskom policijom 24. septembra, kad je poginuo policajac Afrim Bunjaku. Eparhija raško-prizrenska u čijoj je nadležnosti manastir saopštila je da je pronađeno oružje i vojnu opremu “narod odbacio napuštajući manastir”.⁵⁷

Nekoliko meseci pre Banjske, predsednica Odbora za spoljnu politiku britanskog parlamenta Ališa Kerns (Alicia Kearns) upozorila je međunarodnu javnost da se iz Srbije švercuje oružje na Kosovo vozilima hitne pomoći, te da se “skladišti” u prostorijama SPC. KFOR je potvrdio da se taj događaj odnosi na 2022. godinu, kad je Kraljevski pešadijski bataljon bio uključen na severu Kosova kao podrška KFOR, ali da nisu nađeni dokazi. Eparhija raško-prizrenska je odgovorila da je reč

56 “Crna Gora u ‘temeljnem zagrljaju’ SPC-a”, RSE, 12. oktobar 2022., <https://www.slobodnaevropa.org/a/spc-moleban-temeljni-ugovor-crna-gora/32075360.html>

57 RSE: “Oružje u hramovima SPC u Crnoj Gori, zasad nedokazana sumnja”, 4. oktobar 2023, <https://www.slobodnaevropa.org/a/manastrir-naoruzanje-spc-ustolichenje/32621479.html>

o “veoma opasnoj optužbi koja kriminalizuje SPC” te zatražila da se hitno ispituju optužbe koje iznela Kerns. Britanska političarka se našla na udaru srpskih vlasti, uključujući i predsednika Srbije Aleksandra Vučića koji je tražio da se sprovede istraga protiv Ališe Kerns.⁵⁸

SPC je dovođena u vezu sa oružjem i kriminalnim grupama i u Crnoj Gori. Mediji su objavili transkripte razgovora dvojice navodnih članova “škaljarskog” kriminalnog klana, u kome se SPC pominje kao finansijer “100 kalašnjikova” uoči parlamentarnih izbora 2020. Transkripti su preuzeti sa Sky aplikacije. Predmet se nalazi u Specijalnom tužilaštvu Crne Gore.⁵⁹ Uoči ustoličenja mitropolita SPC Joanikija Mićovića u Cetinjskom manastiru (septembar, 2021), ali i tokom ceremonije, u manastiru je viđeno više naoružanih civila, zbog čega je aktivista Aleksandar Zeković podneo prijavu Upravi policije i Vrhovnom državnom tužilaštvu. Tražio je da se provereni da li se u njemu nalaze nepoznata lica “koja posjeduju vatreno oružje i druga sredstva pogodna za izvršenje teških krivičnih djela”.⁶⁰ Policija i tužilaštvo nisu odgovorili da li su provereni ovi navodi. Na fotografijama događaja, uz teško naoružane policijske službenike i sveštenike SPC, bili su i civili sa oružjem.⁶¹ Tokom ustoličenja građani su organizovali protest i blokirali prilaze

58 RSE: “Optužbe o oružju još jedna u redu onih koje SPC odbacuje”, 7. jul 2023, <https://www.slobodnaevropa.org/a/spc-kosovo-oruzje-srbija/32493781.html>

59 RSE: “Oružje u hramovima SPC u Crnoj Gori, zasad nedokazana sumnja”, 4. oktobar 2023, <https://www.slobodnaevropa.org/a/manastrir-naoruzanje-spc-ustolichenje/32621479.html>

60 RSE: “Oružje u hramovima SPC u Crnoj Gori, zasad nedokazana sumnja”, 4. oktobar 2023, <https://www.slobodnaevropa.org/a/manastrir-naoruzanje-spc-ustolichenje/32621479.html>

61 RSE: “Oružje u hramovima SPC u Crnoj Gori, zasad nedokazana sumnja”, 4. oktobar 2023, <https://www.slobodnaevropa.org/a/manastrir-naoruzanje-spc-ustolichenje/32621479.html>

gradu. Zahtevali su da ustoličenje ne bude na Cetinju, koje je simbol crnogorske državne suverenosti, ali i sedište SPC u Crnoj Gori.

Mogućnost da policijske i bezbednosne službe provere eventualne prijave da se u nekom od objekata SPC u Crnoj Gori nalazi oružje dodatno je otežano nakon potpisivanja Temljenog ugovora između Vlade Crne Gore i SPC u avgustu 2022. Državni organi ne mogu preduzimati bezbednosne mere bez prethodnog odobrenja nadležnih crkvenih organa. SPC je na taj način praktično dobila eksteritorijalni status zbog čega su proeveropske organizacije civilnog društva kritikovale Temljenu ugovor.

Tokom ratova devedesetih, SPC je često dovođena u vezu sa srpskim vojnim snagama i paramilitarnim grupama. Postoje snimci na kojima sveštenici blagosiljaju pripadnike tih grupa.

NA BEDEMU HRIŠĆANSTVA

Episkopu bačkom Irineju Buloviću uručeno je odlikovanje Srednji krst mađarskog ordena za zasluge, a kako je navedeno u pismu predsednika Mađarske Janoša Adera, koje je pročitano na svečanosti u Patrijaršiji, episkop Irinej je značajno doprineo jačanju poverenja i razvoju odnosa između dva naroda. Tom prilikom episkop Irinej je izjavio da “danas treba više da naglašavamo i više da imamo na umu one svetle blagoslovene trenutke u našoj istoriji kada su se Srbi i Mađari zajednički borili za očuvanje svog hrišćanskog identiteta i silom svog geografskog položaja bili takozvani *antemurale christianitatis* za Severnu i Zapadnu Evropu”. Zatim je pooštrio retoriku: “pred najezdom ekstremnog sekularizma, koji je samo eufemizam za ateizaciju, nažalost, sada već većinski posthrišćanske Evrope, mi svi moramo zajedničkim snagama da svedočimo svoju veru, svoju dušu, svoju savest, svoj

identitet i da na taj način ponovimo onaj podvig koji se nekada vodio na bojnopolju, a danas treba da se vodi na duhovnom polju, na polju kulture, civilizacije”. Zatim je usledilo veličanje lika i dela premijera našeg severnog suseda: “Tu savremena Mađarska i njen predsednik, kao i premijer Mađarske Orban, daju veoma rečit primer i pouku čitavoj Evropi i čitavom našem današnjem kulturnom krugu u kojem živimo i postojimo kao Crkve, kao narodi, kao države”.⁶²

Iste vrednosti, utemeljene u liku i delu Nikolaja Velimirovića, patrijarh Porfirije je isticao u Budimpešti, početkom septembra 2022. godine, kad je u sedištu Vlade Mađarske, u prisustvu episkopa bačkog Irineja i episkop budimskog Lukijana, uručio Orden Svetog Save prvog stepena premijeru Mađarske Viktoru Orbanu. Najviše odlikovanje dodeljeno je “u znak zahvalnosti za promovisanje tradicionalnih hrišćanskih vrednosti, za nesebičnu podršku Eparhiji budimskoj Srpske pravoslavne crkve i za izuzetan lični doprinos jačanju prijateljstva između naša dva susedna naroda”. Patrijarh je rekao da svi znamo da svaki pojedinac i svaka zajednica žive u skladu sa svojim sistemom vrednosti: “Tim vrednostima organizuju privatni, društveni i kulturni život, formiraju javni moral, određuju prioritete i standarde, grade odnose sa drugima i drugačijima, jednom rečju grade i neguju svoj autentični identitet. Suočeni smo, međutim, sa talasima novih sistema vrednosti koji se ne retko agresivno globalno nameću s ciljem da uruše svaki postojeći prirodni i civilizacijski poredak, da uspostave novu paradigm”. U tom vrtlogu, nastavlja patrijarh, namera je da se poruše identitetski temelji i stubovi pojedinaca i zajednica, da sve postane relativno, krhko i fluidno: “Vi se, pak, zalažete za hrišćanski sistem vrednosti koji izvire iz

⁶² “Mađarska odlikovala episkopa Irineja, on poručio: Orban daje primer Evropi”, N1, 28. novembar 2021, <https://n1info.rs/vesti/madarska-odlikovala-episkopa-irineja-poboljsao-polozej-madjara-u-srbiji/>

Jevandjelja, koji je Bog ustanovio. To su vrednosti koje su sazdale kako mađarski, tako i srpski narod, vrednosti koje su sazdale Evropu kakvu smo do juče poznavali, u kakvoj smo do juče živeli. Po tome smo mi isti; među nama nema razlike”.⁶³

Tako, na primer, episkop bački Irinej kritikuje Evropsku uniju, ali i navodi poželjan model: “Brisel je odbio ne samo da u ustav Evropske unije unese molitvu Bogu nego i da bar spomene istorijsku činjenicu da savremena evropska kultura i civilizacija imaju judeohrišćanske korene, ali zato Vladimir Vladimirovič Putin, Evropljanin više od svih briselskih birokrata zajedno uzetih, vraća Boga u ustav nove, prave, hrišćanske i pravoslavne Rusije”.⁶⁴

SRPSKA PATRIJARŠIJA IZMEĐU DRUGOG I TREĆEG RIMA

Tokom tradicionalnog božićnog intervjua, početkom januara 2023. godine, na konstataciju glavnog i odgovornog urednika proruskih Večernjih novosti, Milorada Vučelića da je “u nekim centrima moći osmišljen plan razbijanja Pravoslavlja”, upitan da prokomentariše “zbivanja u Ukrajini” koja potvrđuju da se taj plan ostvaruje, episkop bački Irinej osudio je ključnu ulogu Carigradske patrijaršije u nekanskom stvaranju “svoje crkvolike, ali nikako i crkvene, parastrukture u Ukrajini”. Episkop Irinej je naglasio da je pomenuta patrijaršija “sve

vreme znala koliko je postmajdanska ukrajinska vlast, projektovana kao najradikalnija antiruska garnitura u direktnoj službi NATO i političkog “Zapada”, ne samo zainteresovana za transformaciju raskolničkih grupacija u svojevrstu državnu Crkvu nego i maksimalno aktivna u progonu realne kanonske Crkve”. Analizu u kojoj se razmatraju “projekat Anti-Rusija, državni progon svega ruskog u Ukrajini, naročito Crkve, ruskog jezika i kulture, dugogodišnji teror nad ruskim i ruskojezičkim stanovništvom Donbasa, odbijanje NATO da Ukrajina bude neutralna tampon-zona i njegova namera da izađe na granice Rusije i tako dalje”, odnosno jednostrano favorizovanje argumenata isključivo jedne od sukobljenih strana, Irinej završava uverenjem da “svi mi, u svim Pravoslavnim Crkvama, treba da osećamo istu sastradalnu ljubav prema jednim i drugima i da se neprestano molimo da Gospod mira što skorije vrati mir među braću i da nipošto ne učestvujemo u propagandi onih sila koje deklarativno jesu za mir, ali ga “promovišu” tako što šalju sve više oružja u Ukrajinu i tako rade na tome da rat što duže potraje...”⁶⁵

Prepoznatljiva retorika “pravednog rata”, koja je svojevremeno imala vrlo snažno i institucionalizovano teološko uporište među “justinovcima”, ponovo je reaktivirano u slučaju rata u Ukrajini. Komentarišući aktuelna dešavanja u Kijevsko-pečerskoj lavri, episkop bački Irinej poručio je da bez obzira što smatramo da je rat pravedniji ili potpuno pravedan na strani Rusije, što je, kako je ukazao, dominantno mišljenje među pravoslavnima, i što, prema njegovom mišljenju, rat nije tražila

63 “Patrijarh Porfirije uručio Viktoru Orbanu najviše odličje SPC – Orden Svetog Save prvog stepena za zasluge”, Informer, 05.09.2022., <https://informer.rs/vesti/drustvo/732472/patrijarh-porfirije-viktor-orban-orden>

64 “Njegovo preosveštenstvo episkop bački Irinej Bulović: Ako pristanemo da nam uzmu Kosovo, nestaćemo sa lica zemlje”, Novosti, 1. januar 2021, <https://www.novosti.rs/drustvo/vesti/950187/njegovo-preosvestenstvo-episkop-backi-irinej-bulovic-ako-pristanemo-nam-uzmu-kosovo-nestacemo-lica-zemlje>

65 “Intervju koji izlazi samo na Božić: Episkop bački dr Irinej Bulović – SPC je sačuvala svoje svetinje”, Novosti online, 8. januar 2023, <https://www.novosti.rs/c/vesti/politika/1189857/intervju-koji-izlazi-samo-bozic-episkop-backi-irinej-bulovic-spc-sacuvala-svoje-svetinje>

Rusija nego Zapad, ne možemo u ime takvog gledišta da kažemo: “Neka stradaju Ukrajinci “.66

Interesantna je reakcija pojedinih pravoslavnih autoriteta na pismo koje je u julu 2023. godine patrijarh Porfirije uputio svetskim i crkvenim liderima s molbom da se, koristeći ugled koji imaju u svetu, zauzmu za oslobađanje iz pritvora u Ukrajini mitropolita višgorodskog i černobilskog i igumana Kijevsko-pečerske lavre. Patrijarh srpski smatra da je odluka ukrajinskog pravosuđa s jedne strane, “proizvod napete atmosfere u Ukrajini koja je zahvaćena plamenom rata”, a sa druge, “rezultat namere aktuelnih vlasti da zauzmu Kijevsko-pečersku lavru (manastir)”. Naime, patrijarh aleksandrijski i sveafrički Teodor Drugi odgovorio je na pismo srpskog patrijarha Porfirija zamerivši mu u pogledu njegove selektivne osetljivosti na ono što se u poslednje vreme dešava u pravoslavnom svetu, a pre svega povodom ruskog mešanja u Afriku i ruske invazije na Ukrajinu. U odgovoru, patrijarh aleksandrijski “podseća” srpskog patrijarha da ni na koji način nije pokazao isti senzibilitet prema hiljadama pravoslavnih hrišćana Afrike koje je “Moskovska patrijaršija duhovno zatrovala grabežljivom i drskom najezdom u parohiju koja je geografski, pastirski i duhovno pod jurisdikcijom Aleksandrijske patrijaršije”. (...) “Sa žaljenjem konstatujemo da, s obzirom na ovaj potpuno nepravedan, anticrkveni i antikanonski čin, ne pokazujete istu osetljivost kao u slučaju mitropolita višgorodskog Pavla. Ćutite, uprkos mojim ponovljenim apelima, koji se tiču ne samo jedne osobe već hiljada afričkih pravoslavaca”, dodao je patrijarh aleksandrijski, iznoseći očekivanja da patrijarh

66 “Episkop Irinej Bulović: Rat nije tražila Rusija, nego Zapad”, Sputnik, 6. april 2023, <https://lat.sputnikportal.rs/20230406/episkop-irinej-bulovic-rat-nije-trazila-rusija-nego-zapad-1153755369.html>

srpski pokaže isti osećaj koji je pokazao prema mitropolitu Pavlu i da osudi antikanonske i antihrišćanske postupke Ruske crkve.⁶⁷

UNUTARCRKVE NE NAPETOSTI U SENCI POLITIZACIJE VEĆINSKE CRKVE

Episkop bački Irinej Bulović, kao šef Informativne službe Srpske pravoslavne crkve, pokrenuo je proceduru da se sveštenicima zabrani javno oglašavanje preko društvenih mreža, ukoliko nemaju blagoslov nadležnog jerarha. Predlog, koji nikoga nije iznenadio, kasnije je formalizovan odlukom Sinoda i patrijarha Porfirija. Na sednici 31. avgusta 2021. godine, Sinod je doneo odluku koja se odnosi na “sve učestaliju praksu da se pojedini sveštenoslužitelji pojavljuju u raznim diskusijama i video-klipovima na društvenim mrežama. (...) Nije dozvoljeno bilo kakvo istupanje u javnost, pa tako ni istupanje i delatnost na društvenim mrežama bez Našeg blagoslova”. Prema anonimnim patrijaršijskim izvorima koje su objavili pojedini beogradski mediji “povod za ovakvu odluku bili su istupi pojedinih sveštenika koji su na društvenim mrežama kritikovali pojedine vladike, ali i zbog toga što su neki kritikovali vlast. Javna je tajna da je vladika bački u bliskim odnosima sa režimom u Srbiji i da je bio transmitter njihovog uticaja na odluke SPC. Godinama unazad je bio najuticajniji član Sinoda, a vidimo da još uvek to telo sprovodi odluke koje se poklapaju sa njegovim idejama”.⁶⁸ Zabrana javnog nastupanja sveštenika, odnosno uslovljavanje blago-

67 “Ćutite, uprkos mojim ponovljenim apelima”: Patrijarh aleksandrijski odgovorio na pismo patrijarha Porfirija”, Danas, 26. jul 2023, <https://www.danas.rs/svet/cutite-uprkos-mojim-ponovljenim-apelima-patrijarh-aleksandrijski-odgovorio-na-pismo-patrijarha-porfirija/>

68 “Irinej zabranio sveštenicima da pišu statute na mrežama, Porfirije odobrio”, Nova, 6. oktobar 2021., <https://nova.rs/vesti/politika/irinej-zabranio-svestenicima-da-pisu-statuse-na-mrezama-porfirije-odobrio/>

slovom nadležnog episkopa, nije novost i nije iznenađenje; episkop šumadijski Jovan Mladenović, primera radi, sa pozicije administratora Arhiepiskopije beogradsko-karlovačke, koju je obavljao nakon smrti patrijarha Irineja, doneo je odluku o zabrani javnih nastupa, koja je legitimisana pozivanjem na odluke Sinoda iz 2003. i 2017. godine.

Sinod Srpske pravoslavne crkve već se ograđivao od izjava pojedinih arhijereja, naročito ako su one bile usmerene protiv aktuelne političke elite. Najčešće su bili ograde od izjava episkopa diseldorfskog i nemačkog Grigorija, uz napomene “da su one isključivo političkog, čak i stranačkog karaktera, i da nemaju dodirnih tačaka sa misijom SPC. Zbog toga Sinod obaveštava sve one koji te političke izjave pripisuju SPC, ili ih na bilo koji način dovode u vezu sa njom, da je reč isključivo o ličnom stavu i angažovanju pojedinca, i to ne u svojstvu episkopa, nego isključivo u svojstvu građanina. Koliko je dozvoljena i blagoslovena političko ili državno-pravna aktivnost episkopa i klirika o tome rasuđuje i prosuđuje, autonomno i samostalno, na osnovu svoga kanonskog poretka, isključivo Crkva”, ističe se u saopštenju.⁶⁹ Pretpostavlja se da je upravo autorski tekst episkopa diseldorfskog i nemačkog Grigorija, objavljen u jednom beogradskom nedeljniku,⁷⁰ kojim pruža javnu podršku određenom opozicionom predsedničkom kandidatu, razlog za donošenje novih, striktnijih i preciznijih zabrana unutar crkvene hijerarhije.

S druge strane, na primer, kad se, povodom završetka “Put Majke Srbije” kojim je manastir Medna spojen “sa ostatkom civilizovanog

69 “Sinod se ograđuje od Grigorija: Izjave političkog, čak i stranačkog karaktera”, N1, 11. januar 2021., <https://n1info.rs/vesti/sinod-se-ogradjuje-od-grigori-ja-izjave-politickog-cak-i-stranackog-karaktera/>

70 “Vladika Grigorije: Vladeti Jankoviću kao čoveku u potpunosti verujem”, N1, 3. februar 2022., <https://n1info.rs/vesti/vladika-grigorije-o-vladeti-jankovicu/>

sveta”, obratio javnosti episkop bihačko-petrovački Sergije ukazujući na značaj lika i dela predsednika Srbije, ali i na štetnost opozicionog delovanja, ne samo da Sinod Srpske pravoslavne crkve nije uopšte reagovao, već je ovo hvalospevno izlaganje objavljeno na zvaničnoj internet prezentaciji većinske crkve. U sadržaju postavljenom 23. septembra 2021. godine, mogu se pročitati, između ostalog, sledeće reči pomenutog arhijereja: “... shvatam i ne ustručavam se reći da srpski narod, zahvaljujući državničkoj viziji Aleksandra Vučića, doživljava svoju veliku obnovu na koju smo čekali bar osam decenija. (...) Zagreb Vučiću ne prašta što je Vojska Srbije najjača u regionu, Sarajevu smeta što je Vučić uz Srpsku, kroz mnoštvo projekata u svakoj lokalnoj zajednici, Prištini smeta što je Vučić uopšte živ, dok je dijelu podgoričke javnosti neoprostivo to što se Vučić, na dnevnom nivou, stara o tamošnjim Srbima i SPC. S druge strane, drugosrbijanska političko-medijska elita, svjesna snažnog iskoraka Srbije, ne oprašta što je Srbiji i Srbima bolje, jer dezerteri nikada nisu opraštali pobjede ratnicima”. Hvalospev o Aleksandru Vučiću završava se izjavom: “Zbog toga je važno ne biti opozicija Srbiji, njenom svakodnevnom napretku i nastojanju aktuelne vlasti da se Srbi opet vrate sebi, svojim duhovnim vrijednostima i ekonomskom napretku”.⁷¹

Samo nekoliko dana nakon što je, u februaru 2022. godine, Sinod Srpske pravoslavne crkve uputio pismo episkopima u kome se navodi da im je zabranjeno “uplitanje u svetovne poslove” i pružanje podrške strankama i političarima, pojavljivanje poglavara Srpske pravoslavne

71 “Episkop Sergije: “Put Majke Srbije”, Aleksandar Vučić i srpske stranputice”, IS SPC, 23. septembar 2021., <https://spc.rs/%d0%b5%d0%bf%d0%b8%d1%81%d0%ba%d0%be%d0%bf-%d1%81%d0%b5%d1%80%d0%b3%d0%b8%d1%98%d0%b5-%d0%bf%d1%83%d1%82-%d0%bc%d0%b0%d1%98%d0%ba%d0%b5-%d1%81%d1%80%d0%b1%d0%b8%d1%98%d0%b5-%d0%b0/>

crkve u propagandnom predizbornom spotu Srpske napredne stranke izazvalo je brojne reakcije u javnosti. Kako se ne bi stvarala “smutnja i razdor u vernom narodu”, u pismu se posebno stavlja na znanje da je “nedopustivo bilo kakvo učešće u stranačkim nadmetanjima, davanje javnih izjava u korist ili na štetu pojedinih stranaka ili kandidata u izbornim procesima i van njih”.⁷² U predizbornom spotu vladajuće stranke pored patrijarha Porfirija, pojavljuje se i episkop vranjski Pahomije, snimljen kako prima orden od predsednika Srbije Aleksandra Vučića. Prema rečima profesora Rodoljuba Kubata, od patrijarha se očekivalo da se oglasi javno, ogradi od spota Srpske napredne stranke u kojem se pojavljuju kadrovi sa njegovim likom, i zamoli ih da uklone sporni sadržaj. Međutim, to se nije dogodilo.

Podsetimo, slična situacija dogodila se pet godina ranije kada je tokom predizborne kampanje predsednički kandidat Vuk Jeremić u spotu iskoristio kadrove sa tribine na kojoj je učestvovao tada mitropolit zagrebačko-ljubljanski Porfirije. Mitropolit je oštro regovao, navodeći da je zloupotrebljen, traživši da se snimci sa njegovim likom uklone, što je Jeremić i učinio. Mitropolit Porfirije je tada veoma odlučno i jasno reagovao: “Imam obavezu da obavestim javnost da nisam ni pretpostavio da bi moje učešće na verskom skupu, na koji sam pozvan kao gost, moglo biti (zlo)upotrebljeno u svrhu političke promocije, u bilo čijoj predsedničkoj ili bilo kakvoj drugoj kampanji”. Mitropolit Porfirije je izjavio da se njegov susret sa Jeremićem “tendenciozno koristi u različitim formama u predsedničkoj kampanji” i naglasio da za takav postupak nije tražena saglasnost, a i da je tražena, dodao je, ne bi bila

⁷² “Ništa im nije sveto: Vučić ubacio Porfirija u spot SNS, a on zabranio vladikama da govore o politici”, Direktno, 22. februar 2022, <https://direktno.rs/izbori-2022/399322/patrijarh-porfirije-spc-vladike-politika-aleksandar-vucic-sns-spot.html>

dobijena. Tadašnji mitropolit, a sadašnji patrijarh jasno je objasnio: “Uloga sveštenog lica jeste da spaja, a ne da razdvaja. Nisam se ni ranije javno opredeljivao za političke ličnosti ili stranke, a nemam nameru da to činim ni ubuduće”.

U jeku predizborne kampanje za predsednika Republike Srpske, u oktobru 2022. godine, kao predsednik Saveza nezavisnih socijaldemokrata (SNSD) i kandidat na predstojećim izborima, Milorad Dodik sastao se u Beogradu sa patrijarhom Porfirijem. Milorad Dodik je na svom profilu na Instagramu napisao da je sa Porfirijem razgovarao o aktuelnoj situaciji u Republici Srpskoj, kao i o ostalim važnim pitanjima za naš narod,⁷³ ali ni ovaj put nije bilo ograđivanja od medijske, odnosno političko-propagandne eksploatacije lika i dela najvišeg pravoslavnog verskog autoriteta.

I prethodni patrijarh Irinej, pronalazio je načine da izbegne odgovornost za svoje političke postupke, te ovde možemo navesti primer iz marta 2019. godine, kad kabinet patrijarha Irineja navodno nije bio upoznat sa sadržajem pisma opozicionog Saveza za Srbiju, inače objavljenog u medijima, u kome se negoduje zbog toga što je patrijarh u svom govoru u Nišu povodom godišnjice NATO bombardovanja izjavio da protesti daju “snagu našim neprijateljima”. Patrijarh je tom prilikom izjavio da opozicioni političari “na ovaj način ne mogu doći (na vlast), niti mogu nauditi (vlasti), ali mogu nauditi svom narodu i svojoj državi”. U otvorenom pismu patrijarhu, koje je potpisao deo opozicije koja podržava višemesečne antivladine proteste stoji: “Vaša javna negativna ocena o protestima je direktno mešanje u dnevno-politička pitanja i otvoreno stajanje na stranu vlasti, što neko na Vašem položaju

⁷³ “Dodik se sastao sa patrijarhom Porfirijem”, N1, 19. oktobar 2022., <https://rs.n1info.com/vesti/dodik-se-sastao-sa-patrijarhom-porfirijem/>

nikako ne bi trebalo da čini jer Srpska pravoslavna crkva nije u vlasništvu Srpske napredne stranke, a Vi ste Poglavar čitave naše Crkve koju čine vernici različitih političkih opredeljenja”.⁷⁴

Političko deklarisanje verskih autoriteta nije novost; odmah po uvođenju višestranačja bilo je episkopa koji su otvoreno podržavali vlast ili opoziciju, ali tek sporadičnih poziva za davanje podrške nekom kandidatu na izborima, što je po pravilu u samim crkvenim krugovima bilo sankcionisano. Episkop mileševski Filaret je, na primer, zbog podrške Slobodanu Miloševiću na predsedničkim izborima 2000. godine morao javno da se pokaje i izvini episkopima. Patrijarh Irinej je 2013. godine pozvao Srbe da glasaju na Kosovu, ali je ubrzo usledilo saopštenje Srpske pravoslavne crkve u kome se precizira da je patrijarh to učinio u svoje lično, a ne u ime Crkve. Jedini poziv za glasanje koji je svojevremeno bio opšte prihvaćen uputio je patrijarh Pavle pozivajući građane Srbije 2006. godine da izađu na referendum i glasaju za novi Ustav.

U poslednje vreme učestale su izjave episkopa koje se osvrću na aktuelnu društveno-političku situaciju, ali je evidentno da oni koji brane predsednika Aleksandra Vučića, upoređujući ga čak i sa Isusom Hristom, ne bivaju prekorevani zbog svojih izjava dok, recimo, episkop diseldorfski i cele Nemačke Grigorije, koji se godinama otvoreno suprotstavlja aktuelnom režimu, uvek bude kritikovan zbog svojih stavova. Poznavaoci crkvenih prilika smatraju da je odluka Sinoda Srpske pravoslavne crkve o zabrani komentarisanja izborne kampanje usledila upravo zbog Grigorijeve podrške opozicionom kandidatu.⁷⁵

74 “Savez za Srbiju: Patrijarh Irinej stao uz vlast”, RSE, 25. mart 2019., <https://www.slobodnaevropa.org/a/29841089.html>

75 “Porfirije mora da se izjasni oko spota SNS”, Danas, 23. februar 2022., <https://www.danas.rs/vesti/drustvo/porfirije-mora-da-se-izjasni-oko-spota-sns/>

Na povezanosti crkvenih i političkih struktura ukazala je i predsednica Evropskog pokreta Srba sa Kosova i Metohije Rada Trajković, izjavivši da je, do dolaska patrijarha Porfirija, veliki oslonac Srbima bila Srpska pravoslavna crkva, ali da se sada oseća sumnja u tu instituciju koja je “više u politici kao ogranak SNS, nego mesto i krov za sve ljude koji su njeni vernici”.⁷⁶

Određena grupa velikodostojnika Srpske pravoslavne crkve, bez obzira na povremene kritike, kako iz delova verskih struktura, tako i iz “sekularne sfere”, vrlo snažno i istrajno odoleva pritiscima i održava veoma ekskluzivni status zaštićenih socijalnih aktera u društvu. Na to je nedavno ukazala i podsetila međunarodnu javnost nevladina organizacija Montenegro International uputivši pismo vaseljskom patrijarhu u kome optužuje visoke velikodostojnike Srpske pravoslavne crkve, episkope Joanikija, Irineja Bulovića i patrijarha Porfirija, da su prikrivali pedofiliju unutar crkve, odnosno da su dugi niz godina znali o slučajevima pedofilije i podvođenja, ali su sve istrage završavale zataškavanjem. U svojoj najnovijoj knjizi “Ispovest kako smo ubili Boga”, koju je izdala upravo NVO Montenegro International, bivši đakon Bojan Jovanović optužio je episkopa Joanikija da je zataškavao slučajeve pedofilije. Iz pomenute nevladine organizacije podsećaju da je komisija Srpske pravoslavne crkve, na čelu sa episkopom budimljanško-nikšićkim Joanikijem Mićovićem, 2012. godine pokrenula istragu zbog tri slučaja pedofilije u Cetinjskom manastiru, ali da istraga nije nikad dobila epilog. Montenegro International je pred Specijalnim državnim tužilaštvom 9. maja 2021. godine podnela krivičnu prijavu protiv Mitropolije crnogorsko-primorske i episkopa Joanikija zbog

76 “Rada Trajković: SPC se ponaša kao ogranak SNS, do Porfirija bila oslonac Srbima”, N1, 20. jul .2022., <https://rs.n1info.com/vesti/rada-trajkovic-spc-se-ponasa-kao-ogranak-sns-do-porfirija-bila-oslonac-srbima/>

prikrivanja slučajeva pedofilije, kao i navodnih slučajeva podvođenja maloletnika u Cetinjskom manastiru i manastiru Dajbabe. Slučajevi pedofilije koji su najviše potresali Srpsku pravoslavnu crkvu su slučajevi episkopa Kačavende i Pahomija.⁷⁷

Možda bi bilo interesantno pomenuti još jedan neobičan slučaj u kome se episkop bački Irinej Bulović, istakao svojim karakterističnim reakcijama. Nakon smrti vikarnog episkopa jegarskog Jeronima (Siniše Močevića), jednog od najmlađih episkopa Srpske pravoslavne crkve, koji je iznenada preminuo 2016. godine u 47. godini, u nameri da napravi legat sa sinovljevim stvarima i njegovom ličnom bibliotekom, majka pokojnog episkopa je preko advokata od Eparhije bačke tražila lična dokumenta, rukopise, doktorat, knjige kojih je bilo mnogo i od kojih su neke veoma vredne, kao i poklone koje je njen sin jedinac dobio od prijatelja, kada je izabran za episkopa. Prema pisanju pojedinih medija, usledila je veoma oštra pisana reakcija episkopa bačkog Irineja koji kritikuje ožalošćenu što uopšte pita za stvari, što je angažovala advokate i u sudskom ostavinskom postupku preuzela porodični stan. U pismu episkop naglašava da to kako je dosada postupala “nije prihvatljivo za Crkvu”, te da je najbolje da “prihvati crkvene stavove”. Prema svedočenju ožalošćene, Eparhija bačka nije joj dostavila čak ni spisak ličnih stvari njenog sina koje je ostavio u manastiru Kovilj gde je službovao i boravio, niti joj je omogućeno da ih vidi.⁷⁸

77 Diković, Jelena, “MI: Joanikije, Porfirije, Irinej Bulović i drugi prikrivali pedofiliju u SPC”, *Danas*, 16. avgust 2021., <https://www.danas.rs/vesti/drustvo/mi-joanikije-porfirije-irinej-bulovic-i-drugi-prikrivali-pedofiliju-u-spc/>

78 NIN: Kako je episkop bački pretio majci preminulog vladike”, *N1*, 24. novembar 2020., <https://n1info.rs/vesti/a675963-nin-kako-je-episkop-backi-pretio-majci-preminulog-vladike/>

OD ČISTKE DO OSPORAVANJA AUTONOMIJE

Zajedničko polje delovanja, demonstracije moći i disciplinovanja, patrijarha Porfirija i njegovog mentora episkopa bačkog Irineja jeste najuglednija visokoobrazovna verska institucija, odnosno Pravoslavni bogoslovski fakultet Univerziteta u Beogradu. Nakon spornog imenovanja za vanrednog profesora 1990. godine, koje je sprovedeno tek nakon smrti šumadijskog episkopa Save, koji je bio zadužen za crkvenu prosvetu unutar Srpske pravoslavne crkve, episkop Irinej Bulović je kasnije obavljao, u četiri mandata, funkciju dekana Pravoslavnog bogoslovske fakulteta. Njegove mandate obeležilo je disciplinovanje internatskog života studenata i postavljanje rešetki na prozore studentskog doma.

Krajem 2019. godine Pravoslavni bogoslovski fakultet potresali su unutrašnji sukobi, a u javnosti su se među akterima pojavljivala imena tadašnjeg mitropolita zagrebačko-ljubljanskog Porfirija i episkopa bačkog Irineja. Naime, nakon što je Sinod Srpske pravoslavne crkve uskratilo blagoslov dekanu, episkopu Ignjatiju, da obavlja tu dužnost jer se usprotivio odlukama da iz nastave udalji dvojicu predavača, Rektorat Univerziteta u Beogradu reagovao je zbog mešanja crkve u rad fakulteta koji funkcioniše u sastavu Univerziteta. Potresi su se nastavili do te mere da su zaposleni prijavili pretnje mitropolita Porfirija, koji je bio na čelu Saveta fakulteta čija je legalnost u radu dovedena u pitanje.

Sporni dopis koji je stigao u Dekanat Pravoslavnog bogoslovske fakulteta, zbog čega je prećeno kuriru, je dopis iz Rektorata, odnosno četvrto upozorenje rektorke Ivanke Popović da Savet Pravoslavnog bogoslovske fakulteta nije legalno izabran i da odluke koje donosi, uključujući usvajanje ostavke dekana, episkopa Ignjatija, i izbor novog rukovodstva – nisu legalne. Kurir Ljubomir Grčić je Sekretarijatu fakulteta predao

prijavu u kojoj navodi da mu se pretilo da će ga “oduvati”, da se “ne igra vatrom” i da “koristi mozak”.

Osim pomenutog kurira, istim povodom, zaposlenima na Pravoslavnom bogoslovskom fakultetu obratila su se i dvojica profesora tog fakulteta, Vladan Perišić i Rodoljub Kubat. U mejlu kolegama osvrnuli su se na, kako navode, pretnje mitropolita Porfirija još nekim zaposlenima: “Uoči sednice Nastavno-naučnog veća 12.11.2019. godine, u večernjim časovima mitropolit Porfirije je pozvao kolegu prof. dr Draga Sandu, i tom prilikom mu rekao: “Patrijarh ti je poručio da, ukoliko sutra ne glasaš za smenu dekana, glava ti je na panju”. Setimo se da je isti mitropolit pre nešto više od godinu dana sa jednim mladim docentom vodio vrlo neprijatan razgovor, u kojem je, između ostalog, pripremio da će, ukoliko se Fakultet ne bude ponašao prema uputstvima Sinoda “vladika Irinej i on otići kod Vučića i skinuti fakultet sa Univerziteta”⁷⁹. Povodom optužbi za pretnje, mitropolit Porfirije je za medije izjavio da je reč o lažima i klevetama i da mu razlog za to nije poznat. Navode o pretnjama u cirkularnim mejlovima odbacili su, i u mitropolitovu zaštitu stali, pojedini profesori Pravoslavnog bogoslovskog fakulteta.

Pojedini stručnjaci ukazivali su da je na delu saradnja crkvene i republičke vlade u kršenju Ustava i zakona, kao i Statusa najstarijeg državnog univerziteta. Prema rečima sociologa religije profesora Milana Vukomanovića “Sinod SPC je otišao toliko daleko u sporu oko Pravoslavnog bogoslovskog fakulteta, da je sasvim ignorisao upozorenja iz Rektorata. Štaviše, Vlada Srbije, kao osnivač Pravoslavnog bogoslovskog fakulteta, pritekla je u pomoć Sinodu, imenujući neposredno pred izbor novog dekana, osam svojih predstavnika u Savet fakulteta,

među kojima se nalazi jedan episkop, član Sinoda, Irinej Bulović, koji dopunjuje taj nelegalno izabrani Savet kao predstavnik države.”⁷⁹

Rektorka Univerziteta u Beogradu Ivanka Popović izjavila je da je Univerzitet zabrinut zbog toga što se ugled Pravoslavnog bogoslovskog fakulteta dovodi u pitanje zbog uticaja izvan akademske zajednice, čime se ugrožava i zakonom zagarantovana autonomija fakulteta. Ona je ocenila da su pritisci na studente i zaposlene mogući kroz zloupotrebu blagoslova koji se javlja u nekoliko članova Statuta Pravoslavnog bogoslovskog fakulteta i da su to članovi Statuta za koje je Odbor za statutarna pitanja zaključio da nisu usaglašeni sa Statutom Univerziteta. “Aktivnom primenom tih članova Statuta, Pravoslavni bogoslovski fakultet je članove svog kolektiva stavio u neravnopravan položaj u odnosu na druge članove akademske zajednice Univerziteta”, rekla je Popović i dodala da očekuje da se dokumenta Fakulteta usaglase sa Univerzitetom.⁸⁰

Ubrzo se problem dodatno komplikovao obelodanjivanjem otkaza na pomenutoj visokoobrazovnoj verskoj instituciji. Polovinom oktobra 2020. godine, profesor Rodoljub Kubat objavio je da mu je uručeno rešenje o otkazu u kome se navodi da je, na osnovu ovlašćenja iz izvršne odluke Sabora Srpske pravoslavne crkve, Pravoslavni bogoslovski fakultet doneo rešenje kojim se Kubatu zabranjuje obavljanje poslova nastavnika na tom fakultetu. “Na osnovu ovog rešenja, dekan fakulteta doneće, bez odlaganja, odgovarajuće rešenje o prestanku radnog odnosa profesora na fakultetu”, navodi se u rešenju. Kubat je bio

79 “Jedan dopis stvorio probleme – “igra moći” na Bogoslovskom fakultetu, N1, 17. decembar 2019., <https://n1info.rs/vesti/a553305-jedan-dopis-stvorio-probleme-igra-moci-na-bogoslovskom-fakultetu/>

80 “Popović: Univerzitet zabrinut zbog uticaja na Bogoslovski fakultet”, N1, 04. jun 2020., <https://n1info.rs/vesti/a606489-popovic-univerzitet-zabrinut-zbog-uticaja-na-bogoslovski-fakultet/>

uveren da iza otkaza stoji episkop bački Irinej, “patrijarh iz senke”, koji donosi odluke u ime patrijarha Irineja, ali često i samog Sinoda. Prema izveštavanju pojedinih medija, Sinod Srpske pravoslavne crkve doneo je odluku o otkazu i profesoru je uručio preko dekana Pravoslavnog bogoslovske fakulteta, Zorana Rankovića, što je, navodno, protivno Zakonu o visokom obrazovanju i Statutu Univerziteta u Beogradu. Podsećano je da je Kubat u više navrata i pred Naučno-nastavnim većem Pravoslavnog bogoslovske fakulteta insistirao da se rasvetle, a ne da se “guraju pod tepih” afere sa kojima se njegov fakultet godinama suočava, vezane za prodekana Vladimira Vukašinovića i vikarnog episkopa Stefana Šarića: “Tražio sam da Fakultet apeluje na tužilaštvo i relevantne institucije da se ovi slučajevi što pre procesuiraju, da se organizuje komisija unutar fakulteta koja će se tim stvarima baviti. Svi trpimo zbog toga, i fakultet i Crkva se iz dana u dan blate i provlače kroz medije. Ako nisu krivi, nek’ se priča završi. Ako jesu, treba da odgovaraju. Odugovlačenje ne odgovara nikome”.⁸¹

U delu javnosti se pojavila osuda i ocena da je na “najgrublji način” dovedena u pitanje autonomija Univerziteta i naučnog istraživanja, kao i Ustavom Srbije proklamovano načelo sekularnosti time što je uprava Pravoslavnog bogoslovske fakulteta uručanjem otkaza “bespogovorno izvršila” odluku Sinoda Srpske pravoslavne crkve. Na te osude reagovao je mitropolit zagrebačko-ljubljanski Porfirije izjavivši da “pojedinci” u slučaju profesora Rodoljuba Kubata, koji je dobio otkaz, “vide osnov i šansu za eliminaciju” Pravoslavnog bogoslovske fakulteta iz akademske zajednice, navodeći da se postupku prema Kubatu “ne može osporiti ni zakonitost, ni demokratičnost”. Mitropolit Porfirije,

81 “Kubat dobio otkaz na Bogoslovskom fakultetu, kaže da iza toga stoji Irinej bački”, N1, 14. oktobar 2020., <https://n1info.rs/vesti/a660548-profesoru-bogoslovskog-fakulteta-rodoljubu-kubatu-uruceno-resenje-o-otkazu/>

kao predsednik Saveta Pravoslavnog bogoslovske fakulteta, nastavio je obrazlaganje: “Sveti arhijerejski Sinod ima legitimno pravo na davanje i oduzimanje odobrenja za službu učenja na najvišoj teološkoj instituciji koja je proistekla iz nedara Srpske pravoslavne crkve i koja kao osnivač i punopravni član Univerziteta u Beogradu takođe u potpunosti učestvuje u životu ove institucije”. Ističući da odluka Sinoda “nije doneta bez osnova”, mitropolit ju je obrazložio sledećim rečima: “Prema zaključku ovog tela, njoj je prethodilo dugotrajno anticrkveno i antifakultetsko delovanje dr Kubata, kojim je preko društvenih mreža, štampanih i elektronskih medija, kao i na druge posredne i neposredne načine, nepovratno naneta šteta najvažnijim institucijama i ugledu Srpske pravoslavne crkve.” Reagujući na saopštenje Rektorskog kolegijuma Univerziteta u Beogradu, kojim se osporava legalnost i legitimitet rešenja dekana Pravoslavnog bogoslovske fakulteta, profesor Kubat je izjavio da stvari idu u jako lošem pravcu, ako i posle oglašavanja Rektorskog kolegijuma sa Pravoslavnog bogoslovske fakulteta “istraju u nameri da ga otpuste”. Kubat tvrdi da se njegovim otkazom prikrivaju “mnogo ozbiljniji problemi u Crkvi i na tom fakultetu”.⁸²

Ubrzo, na skoro istovetan način, otkaz na istom fakultetu dobio je i profesor episkop Maksim Vasiljević, nakon što mu Sinod nije dao blagoslov za nastavničku poziciju. U ovom slučaju nedavno otpušteni prof. Kubat prepoznaje sistematski progon nepodobnih, dok se sve učestalije artikuliše poruka profesora sa Univerziteta koji poručuju da blagoslov na državnom univerzitetu ne može biti kriterijum. Osim profesora Kubata i episkopa Maksima, bez blagoslova je početkom godine ostao i docent Marko Vilotić. Iz Crkve ni tada nije stiglo obrazloženje,

82 “Mitropolit Porfirije: Postupak otkaza profesoru Kubatu zakonit i demokratičan”, N1, 25. oktobar 2020., <https://n1info.rs/vesti/a664524-mitropolit-porfirije-postupak-otkaza-profesoru-kubatu-zakonit-i-demokratican/>

a episkop bački Irinej je tim povodom izjavio da je ono teološke prirode i da ne bi bilo shvatljivo javnosti.⁸³

Na kraju, Ministarstvo prosvete nije prihvatilo primedbe Univerziteta u Beogradu da bi davanje saglasnosti (blagoslova) Srpske pravoslavne crkve na zapošljavanje i otpuštanje nastavnika na Pravoslavnom bogoslovskom fakultetu, kao i na upis studenata, narušilo autonomiju Univerziteta i proizvelo niz štetnih posledica. U Predlogu izmena Zakona o visokom obrazovanju koga je, polovinom 2021. godine, usvojila Vlada Srbije, zadržana su identična rešenja kao i u Nacrtu zakonskih izmena, na koja su i Univerzitet, kao i više fakulteta, izneli primedbe tokom rasprave. Pokušaji da se nađe kompromisno rešenje između Univerziteta i Pravoslavnog bogoslovskog fakulteta nisu urodili plodom, pa je država odlučila da spor reši izmenama Zakona o visokom obrazovanju. Interesantno je zapažanje Ognjena Radonjića, profesora Filozofskog fakulteta, da je od početka bilo jasno da je Nacrt izmena i dopuna Zakona o visokom obrazovanju stavljen na raspravu da bi se poštovala forma. On pretpostavlja da je dogovor o uvođenju blagoslova u ovaj zakon postignut sa čelnicima crkve, zbog čega Ministarstvo prosvete nije od početka bilo zainteresovano za mišljenje akademskih radnika. U ovom slučaju, prof. Radonjić je ukazao na veoma važnu činjenicu: "Doduše, mora se priznati da ni akademska zajednica nije odreagovala dok je ovaj predlog bio na raspavi. (...) Osim nekoliko usamljenih glasova, uprava Univerziteta, kao i Senat su ovaj problem koji se "valja" od 2019, odlučili da reše kroz nečinjenje. I ceo je došao na naplatu: autonomija univerziteta je bačena u kantu za đubre, jer je dopušteno jednom vanuniverzitetskom telu da odlučuje o univerzitetskim pitanjima,

83 "I vladika Maksim "bez blagoslova", Kubat kaže – sistematski progon kritičara", N1, 15. novembar 2020., <https://n1info.rs/vesti/a672321-i-vladika-maksim-bez-blagoslova-kubat-kaze-sistematski-progon-kriticara/>

pri čemu Srpska pravoslavna crkva nije ni vlasnik, ni poslodavac, ni osnivač Pravoslavnog bogoslovskog fakulteta. Pokazalo se da Univerzitet nije dorastao situaciji u kojoj se nalazimo i jedino što mi preostaje je da zbog toga iskažem žaljenje."⁸⁴

NASTAVAK DISKRIMINACIJE

Sinod Srpske pravoslavne crkve zvaničnim saopštenjem pozdravio je odluku najviših državnih organa kojom je otkazano održavanje Euro prajda u Beogradu u septembru 2022. godine i na "toj odgovornoj odluci" uputio "iskrene čestitke" predsedniku Srbije i Vladi Srbije. U saopštenju je istaknuto da "održavanje ove "parade", u službi promovisanja LGBT ideologije, koja pokušava da se nametne Evropi i takozvanom zapadnom svetu uopšte, pa, nažalost, i našem narodu, ne bi bilo od koristi nikome nego bi, naprotiv, izazvalo dodatne tenzije i nove podele, a među vernicima Srpske pravoslavne crkve i svih ostalih tradicionalnih crkava i verskih zajednica u Srbiji ogorčenje i revolt". U saopštenju se navodi sledeće: "I sama LGBT tematika je, smatramo, neumesna posebno u naše dane, u dane kada za nas Srbe, u Srbiji i svugde u svetu, postoji tema nad temama, tema Kosova i Metohije". Naravno, ni ovom prilikom nije propušteno da se pomene "naš državni vrh, na čelu sa predsednikom Srbije", koji se "beskompromisno i neodstupno bori za očuvanje naše iskonske južne pokrajine u sastavu Srbije, za spas naših najvećih svetinja, (...) i za opstanak i ostanak srpskog naroda na njegovim vekovnim ognjištima".⁸⁵

84 "Izmena Zakona o visokom obrazovanju", Paragraf, 8. jun 2021., <https://paragrafco.co.rs/dnevne-vesti/100621/100621-vest8.html>

85 "SPC pozdravlja otkazivanje Europrajda", Politika, 27. avgust 2022., <https://www.politika.rs/sr/clanak/515318/SPC-pozdravlja-otkazivanje-Europrajda>

Većinski stav u većinskoj crkvi veoma sadržajno artikulisao je episkop banatski Nikanor, u avgustu 2022. godine: "...Poslati su od onih koji hoće da unište sve ono što je vredno, što je sveto, što je Božije. I dižemo glas svoj protiv takvih. I ja imam jednu mogućnost, to ću sada učiniti, da ih sve anatemišem. Ja ću izreći kletvu nad tima, ali ne nad njihovim pokolenjima i porodicama, njihovoj deci... zapravo oni i nemaju decu, je l' tako? Oni ne priznaju svoju decu, oni nisu ni roditelji, šta su oni? Nisu ni majka, nisu ni otac. Sad će naše dete, ovde vaše dete ne sme vas nazvati ni oče, ne sme vas nazvati majkom, nego prvi roditelj, drugi roditelj i tako dalje. Hoćemo li da slušamo onu koja je oskrnavila našu zemlju, kojoj ako ime izgovorim, onda ne mogu Božije ime izgovarati. Koja je dozvolila da njezin rođeni brat bude otac njenog sina. Hoćemo li to, hoćemo li toga, tu prihvatiti? A vi znate o kome ja govorim to. Niti je naše vere, niti je našega porekla, nego neprijatelj, njezini roditelji i dedovi su bili neprijatelji i koljači srpskoga naroda. I ona danas da nam propoveda da nema ni oca, nema ni majke. Nema ni dece, a ima dece. Čija deca, čija su to deca? Ustaćemo svi protiv toga, ja prvi. I ovoga momenta ustajem, već sam ustao. I ovoga danas momenta ustajem i kunem, kleću, prokleću sve one koji organizuju i koji budu učestvovali u takvom nečemu. Ja toliko mogu, da imam oružje i to bih upotrebio i tu bih silu upotrebio samo da ga imam, ali ga nemam. I verovatno mi ga neće niko ni dati ako bi ga i zatražio sada, kad čuju da ću, da bih izašao i sa oružjem. A, bih izašao..."⁸⁶

Krajem jula 2022. godine, u obraćanju nakon održane liturgije u Pelagićevu, episkop zborničko-tuzlanski Fotije poručio da se pripremom tzv. Parade ponosa "narušavaju sve porodične vrijednosti i sve moralne vrijednosti našeg pravoslavnog naroda srpskog. Sačuvati porodicu i prave

86 "Vladika Nikanor o Pride parade u Beogradu", Youtube, 11. avgust 2022., <https://www.youtube.com/watch?v=70SyOmfsVgg>

moralne vrijednosti je nešto što je primarno i neophodno". Kritikujući popuštanje pred stranim uticajima, episkop nastavlja: "Kao što je nažalost, izgleda, potpisano da nedelju dana u septembru budu gej parade, uzduž i popreko, po Srbiji. I kad sam video program tih gej parade koje su najvljene, one treba da posete sve kulturne institucije, crkvene institucije, manastire, Bogosloviju i Gimnaziju u Sremskim Karlovcima, gde sve neće biti?! Možete misliti kako će izgledati ta nedelja dana! A zašto taj neko ko je to potpisao nije mislio glavom i da time dovodi u pitanje svoj narod, etiku, moral, savest, istoriju, verovanje? I sada nam dolaze ljudi iz stotog sistema vrednovanja, iz stotog sistema verovanja – ono što nije prihvaćeno u našoj tradiciji i našoj kulturi, srpskoj pravoslavnoj!"⁸⁷

Služeći "moleban za svetinju braka i porodice, slogu i mir u našem narodu", 11. septembra 2022. godine, ispred Sabornog hrama Svetog Save u Beogradu i prilikom obraćanja "nepreglednim kolonama blagočestivog naroda", patrijarh Porfirije je istakao značaj "pravoslavnog, hrišćanskog identiteta i jevađelskog sistema vrednosti" u formiranju "našeg javnog morala", našeg nacionalnog identiteta koji je, tradicionalno isticano, zasnovan na istorijskoj i vrednosnoj stožernoj ulozi Srpske pravoslavne crkve za sve Srbe "gde god da živimo, nezavisno od državnih i političkih granica". Ovde ćemo izdvojiti poduži, ali veoma ilustrativan citat: "...mi nikome ne namećemo ono što je naš način života, ali isto tako ne želimo da nam bilo ko, sa bilo koje strane sveta dolazi da nam nameće svoje vrednosti, svoj pogled na svet, svoj način života. (...) Nećemo da nam bilo ko kaže šta mi treba da budemo. Nama je mera i kriterijum Hristova reč, Božja reč. Danas smo,

87 "Konačno! Episkop Fotije: Ko je potpisao za gej paradu, ko potpiše nezavisno Kosovo..." Pravda, 27. jul 2022., <https://pravda.rs/2022/7/27/konacno-episkop-fotije-ko-je-potpisao-za-gej-paradu-ko-potpise-nezavisno-kim-video/>

međutim, suočeni sa talasima, sa cunamijem, sa najezdom mnogih novih sistema vrednosti koji se nasilno, agresivno ili mekom moći i nevidljivim radovima ispod radara, nameću sa ciljem da uruše svaki postojeći prirodni ili civilizacijski poredak, da uspostave novu paradigmu, nova pravila. (...) Epilog ovih ideologija posthumanističkog društva nije samo da izgubimo ideju o tome šta je muško, a šta žensko, šta je brak, nego da na kraju (...) ne možemo sa sigurnošću reći ni šta je čovek”.

Patrijarh je pokušao da sanira i ublaži eventualne posledice diskriminatorne i destruktivne retorike episkopa Nikanora, ostajući suštinski na njegovim pozicijama, zahtevajući proveru udžbenika i povlačenje lekcija “koje propagiraju rodnu ideologiju”: “(...)odmah da podvučem da smo istovremeno protiv svake vrste nasilja, da smo protiv prezira, mržnje, progona i žigosanja onih koji dele te ideje, pogotovo ako se nasilje čini u ime Crkve, i u ime Hrista. (...) Mi im ne sudimo, ne optužujemo ih i ne osuđujemo. (...) Ne mešamo se u to kako ko organizuje svoj život. Ovde nije reč o ličnom odnosu prema bilo kome konkretno. Reč je o tome da ne možemo prihvatiti bilo čije slabosti, lične sklonosti i izbore koji nisu u skladu sa poretkom koji je Bog ustanovio, a koji se propagiraju i nameću kao nova društvena norma i pravilo. (...) Mi ne možemo dozvoliti da ta ideologija menja model društva kojim naš narod živi otkad zna za sebe. Već smo suočeni sa plodovima tihog inženjeringa te LGBT ideologije. Da neko ne kaže da preterujemo, da smo sumnjičavi, da preterujem: ovih dana smo saznali da su u udžbenike osnovnih i srednjih škola kod nas ispod žita, daleko od oka javnosti, unete lekcije koje propagiraju rodnu ideologiju. Ko je to učinio? Da li je neko vas, čija deca idu u školu, pitao nešto o tome? Da li ste saglasni? Ako vas pak nije pitao, a ja znam da nije, tražimo od nadležnih organa da se odmah povuku iz upotrebe svi udžbenici, priručnici i

pomoćna nastavna sredstva u srednjim, osnovnim školama i predškolskim ustanovama u kojima postoje takve lekcije”.⁸⁸

Moglo bi se samo reći: toliko o pomenutom “mi nikome ne namećemo”. Ova tema zahteva poseban osvrt i posebnu analizu, ali ovde je svakako primereno postaviti pitanje: da li je postavljao ova pitanja građanima Srbije, a “znamo da nisu pitani”, kad je uvođena obavezna doplatna poštanska marka za izgradnju Hrama Svetog Save, zatim, uvedeno izdvajanje za zdravstveno i socijalno osiguranje sveštenstva iz budžeta Republike Srbije, oslobađanje poreza na imovinu i pravo na povraćaj PDV, zatim silna izdvajanja ogromnih novčanih sredstava za izgradnju Hrama iz budžeta države, ili za samo uvođenje veronauke u sistem obrazovanja, koje je, povrh svega, bilo mimo zakona i javne rasprave.

Pomenuta retorika predstavlja kontinuitet bogatog opusa izražavanja osuda, zgražavanja i nezadovoljstva crkvenih velikodostojnika zbog organizovanja događaja kojima se ukazuje na nepovoljan položaj pripadnika LGBT populacije. Upravo je duhovni otac aktuelnog patrijarha, portparol Srpske pravoslavne crkve i redovni (aktuelni i tadašnji) član Sinoda, episkop bački Irinej preko zvaničnog sajta većinske crkve, 18. septembra 2009. godine, poručio da se “Srpska pravoslavna crkva i tradicionalne crkve i verske zajednice protive pravu na javno izražavanje seksualne orijentacije ili bilo koje druge sklonosti, pogotovo ukoliko ono vređa prava građana na privatnost i porodični život, njihova verska uverenja i neprikosnovenost dostojanstva ličnosti”. Na ovaj zvaničan stav

⁸⁸ “Desetine hiljada vernih na svenarodnom molebanu za svetinju braka i porodice, slogu i mir u našem narodu”, SPC, 11. septembar 2022., <https://spc.rs/tv-hram-uzivo-svenarodni-moleban-za-svetinju-braka-i-porodice-slogu-i-mir-u-nasem-narodu/>

pozivali su se predstavnici tradicionalnih verskih zajednica i narednih godina.

Više od čitave decenije, brojni crkveni velikodostojnici, a naročito gromoglasni mitropolit crnogorsko-primorski Amfilohije, parade ponosa, kako u Srbiji, tako i u Crnoj Gori, kvalifikovali su kao “nasilničku propagandu”, “ugrožavanje javnog morala”, “vječnu simboliku Sodome i Gomore”, LGBT osobe su nazivane “smradom sodomskim”, okarakterisane kao “obezbožene i nastrane” i “kuga, te pošast sodomska”, te da je sve to odraz “moralnog stanja ne samo u našem društvu nego čitave evro-američke civilizacije”. Bivši patrijarh Irinej zahtevao je da se “parada srama” ne održi, jer “dosta nam je ponižavanja i ispunjavanja stranih želja”. Zbog odluke o zabrani održavanja Parade ponosa u Beogradu, tadašnjem ministru unutrašnjih poslova, Ivici Dačiću, episkop mileševski Filaret uručio je orden jer je “osvetlao obraz Srbiji ovih dana”, kada su “neke demokrate” pokušale da je prikuju za zid srama i da se ulicama Beograda prolije srpska krv. I ovde su se mogle čuti antievropske, ali i proruske, poruke: episkop Filaret rekao je da niko neće zavađati Srbiju i Rusiju, navodeći da neki govore: “Evropa, Evropa, a ona nam je uzela srce – Kosovo i Metohiju”, uzviknuvši “Hoćemo Rusiju, živela Rusija”.⁸⁹

Pored navedene permanentne retorike, trebalo bi se podsetiti i jednog od pokušaja crkvenog intervencionizma tokom 2009. godine,⁹⁰ odnosno demonstracije snažnog političkog uticaja većinske crkve na sekularne zakonodavne državne organe. Reč je o zajedničkom nastu-

⁸⁹ “Patrijarh: Irinej: Hvala majci Rusiji”, Kurir, 7. oktobar 2011.

⁹⁰ Crkva je demonstrirala svoj uticaj iste godine i povodom stavljanja Statuta AP Vojvodine na dnevni red Narodne skupštine Republike Srbije. Sinod Srpske pravoslavne crkve uputio je državnim institucijama pismo upozorenja o neustavnosti teksta Predloga Statuta AP Vojvodine.

pu, predvođenog većinskom crkvom u Srbiji, tradicionalnih crkava i verskih zajednica prilikom pokušaja sprečavanja donošenja Predloga Zakona protiv diskriminacije u Narodnoj skupštini, te zahteva da se brišu članovi u kojima se govori o pravu pojedinca na slobodno izražavanje vere i ubeđenja i koji se odnosi na ravnopravnost polova, tj. seksualne slobode. Zahtevano je brisanje termina “seksualna orijentacija” i “rodna ravnopravnost”, a iznete su i zamerke na član koji govori o prekršajnoj odgovornosti u slučaju diskriminacije.

VERONAUKA

Povodom 20-godišnjice obnove verske nastave u osnovnim i srednjim školama u Republici Srbiji, predstavnici tradicionalnih crkava i verskih zajednica u Srbiji, zajedno sa zvaničnicima Vlade Srbije, ekspertima iz Nemačke, Italije, Grčke i Srbije, okupili su se, početkom novembra 2021. godine na Pravoslavnom bogoslovskom fakultetu u Beogradu i sa tog skupa uputili zajedničku poruku koju je potpisao patrijarh Porfirije. U poruci je istaknu da je ne skupu posebna pažnja posvećena “važćim nepovoljnim zakonskim odredbama i rešenjima koja regulišu način izvođenja nastavnog plana i programa verske nastave”. Zajednički se apeluje na sve relevantne institucije u državi da se “ovakav status” verske nastave u školskom sistemu “što pre izmeni” i izražava nada da će nepravilnosti biti ispravljene i da će konačno biti rešen “ovaj gorući problem srpskog društva i prosvete”.

Verski autoriteti predlažu “da veronauka ponovo dobije status predmeta, odnosno obaveznog izbornog predmeta; da se nastava organizuje na nivou odeljenja, a ne na nivou grupa, bez obzira na broj prijavljenih učenika... da se izbor između verske nastave i nastave alternativnog predmeta vrši na početku prvog i na početku petog razreda osnovnog

obrazovanja, kao i na početku prvog razreda srednjeg obrazovanja ... da se zakonski reguliše radno-pravni položaj 2100 veroučiteljica i veroučitelja, kao i da se omogući njihovo zaposlenje na neodređeno vreme... da crkve i verske zajednice imaju mogućnost da vrše samostalni nadzor nad ostvarivanjem verske nastave...” Interesantno je da su u ovom slučaju, za razliku od većine drugih, iskustvo i autoritet Evropske unije (Schola Europaea) u potpunosti iskorišćeni kao argument za dokazivanje ispravnosti, opravdanosti, odnosno legaliteta i legitimiteta iznetih zahteva i predloženih mera.

Periodična tema kojom se reaktuelizuje status verske nastave u sistemu obrazovanja Republike Srbije znatno je ozbiljnije došla u žižu javnosti polovinom juna 2022. godine, kada je patrijarh Porfirije na svom instagram profilu objavio sledeći sadržaj: “Veoma sam razočaran informacijom da direktori više osnovnih i srednjih škola u Srbiji svesno obeshrabruju, čak bih rekao, sprečavaju učenike i roditelje da se opredele za Versku nastavu. Posavetovaću se sa braćom arhijerejima i predstavnicima drugih Crkava i verskih zajednica o tome da li da javno objavimo njihova imena i imena škola koje na taj način diskriminišu sopstvene učenike. U svakom slučaju ćemo uputiti zvanično reagovanje i nadležnim državnim organima”. Ubrzo je usledio sastanak najviših svetovnih i duhovnih autoriteta, predsednika Srbije Aleksandra Vučića sa patrijarhom Porfirijem i članovima Sinoda Srpska pravoslavne crkve, a u saopštenju izdatom posle susreta u jednoj rečenici se ističe i da su predstavnici crkve “izrazili zabrinutost za poziciju veronauke u srpskom prosvetnom sistemu i zatražili podršku od predsednika Srbije, kako bi pozicija države po tom pitanju bila promenjena”.⁹¹

91 “Đenović: Veronauka se ne predaje sa kredom i pred tablom”, VOA, 18. jul 2022., <https://www.glasamerike.net/a/srbija-spc-porfirije-veronauka-vu%C4%8Di%C4%87-sve%C5%A1tenici/6663064.html>

KURIOZITET

Malo ko je mogao pretpostaviti da će patrijarh Porfirije biti pominjan i u naizgled perifernim sportskim vestima, ali ovaj slučaj može biti veoma indikativan u analizi odnosa svetovnih i duhovnih sfera i nadležnosti, granica i odgovornosti. Naime, nakon nekoliko nedelja pregovora sa upravom Košarkaškog kluba Partizan, jedan od najboljih evropskih košarkaša, španski košarkaš crnogorskog porekla Nikola Mirotić obratio se javnosti pismom kojim saopštava da zbog konstantnih pretnji karijeru ipak ne nastavlja u pomenutom klubu. U zvaničnom saopštenju KK Partizan rečeno je da su se paralelno sa zvaničnim pregovorima “pojavile brojne informacije o tome da određene osobe prete Nikoli Mirotiću i da postoji bojazan za njegovu bezbednost ukoliko postane košarkaš Partizana”. U daljem tekstu saopštenja se navodi da KK Partizan “čvrsto veruje da razlozi za nepotpisivanje ugovora od strane Nikole Mirotića nemaju veze ni sa kakvim pretnjama, već sa nekim drugim stvarima”.⁹²

Prilikom gostovanja na jednoj televiziji, nakadašnji najtrofejniji trener KK Partizan, Duško Vujošević je povodom slučaja Mirotić pomenuo patrijarha Porfirija: “Svašta se priča, da je i patrijarh zvao da koristi tu njegovu religioznost da se opredeli prema onom drugom klubu za koji i patrijarh navija. Ako je to zaista istina, a ja sumnjam u to, onda on nije patrijarh, nego član nekog lobija”. Dva dana kasnije usledio je odgovor patrijarha: “Sa g. Duškom Vujoševićem delim najmanje dve ljubavi. Volim košarku i sport uopšte, a volim i Boku kotorsku, posebno Herceg Novi. Jasno je da on nije bez preke potrebe zamenio Škver i

92 “KK Partizan: Mirotić nam je dao reč, ali...”, Sport klub, 22. jul 2023., <https://sportklub.n1info.rs/kosarka-euroleague/vesti-euroleague/kk-partizan-mirotic-nam-je-dao-rec-ali/>

Savinske plaže sa Beogradom na više od 40°C. Stoga mogu donekle da razumem njegovu neopreznost, jer me je kao mogućeg protagonistu uključio u bizarnu, apsurdnu, krajnje neverovatnu izmišljotinu o meni i košarkašu Mirotiću”.⁹³ U pisanoj reakciji upućenoj jednoj sportskoj redakciji, Vujošević se osvrće na patrijarhov komentar: “Drago mi je da ste svojom izjavom potvrdili moje sumnje u istinitost glasina da ste učestvovali u slučaju Mirotić, koristeći njegovu religioznost. Te sumnje sam odmah vrlo jasno izrazio. I to se lako može videti na dostupnom snimku mog gostovanja u jutarnjem programu ... (...) Ne vidim kakve sve to ima veze sa tim gde ja provodim leto, ali budući da ste otvorili i to pitanje, rado ću Vam odgovoriti. Tačno je da sam leti često u Boki, ali kada sam tamo boravim u stanu, a ne u luksuznom hotelu Lazaro.” U daljem izlaganju, Vujošević se osvrće na jednu nimalo naivnu činjenicu: “Drago mi je da razumete značaj sporta i tretiranja te oblasti na pravi način. U tom kontekstu, dobro je da svoj uticaj ne koristite za kreiranje podele srpskog naroda na Crvenu zvezdu i Partizan, jer bi u skladu sa funkcijom koju obavljate trebalo da budete iznad takvih štetnih podela. U tom smislu, nadam se da se slažete da se takve podele naglašavaju ako se organizuje prijem košarkaša Crvene zvezde, a ne usledi jednako i prijem košarkaša Partizana”.⁹⁴ Ovde trener aludira na slučaj kada je početkom oktobra 2021. godine, dan posle pobe

93 “Patrijarh odgovorio Vujoševiću na tvrdnje o Mirotiću”, Sport klub, 28. jul 2023., <https://sportklub.n1info.rs/kosarka-euroleague/vesti-euroleague/patrijarh-odgovorio-vujosevicu-na-tvrdnje-o-miroticu/>

94 “Vujošević odgovorio Porfiriju: Potvrdili ste moje sumnje”, Sport klub, 28. jul 2023., <https://sportklub.n1info.rs/kosarka-euroleague/vujosevic-odgovorio-porfiriju-potvrdili-ste-moje-sumnje/>

biju ABA lige, upriličena poseta košarkaša Crvene zvezde Patrijaršiji, odnosno patrijarhu Porfiriju. Kompletna delegacija KK Crvena zvezda (muška i ženska selekcija, menadžment i predsednik Nebojša Čović). Tom prilikom, KK Crvena zvezda izdao je saopštenje u kome se navodi: “Klub je uputio i zvaničan poziv našem Patrijarhu, koji i sam nikada nije krio da je Zvezdaš i veliki ljubitelj sporta i košarke, da bude gost KK Crvena zvezda u sezoni koja je upravo počela”.⁹⁵

Nepuna tri meseca nakon rasprave između bivšeg trenera KK Partizan i patrijarha Porfirija, u intervjuu za jedan beogradski nedeljnik, aktuelni trener KK Partizan Željko Obradović osvrnuo se na ono što se dešavalo oko pregovora sa Mirotićem, koji su išli željenim tokom, ali su se naprasno okolnosti promenile: “Posle dve nedelje takvih razgovora pozvao me je i rekao da ne može da dođe. Kada sam ga pitao zašto, rekao mi je da su u pitanju pritisci. (...) Tada mi je rekao da je bilo nekoliko poziva i da je prinuđen da odustane. Reći ću vam tačno kako je Mirotić meni rekao. Nije izgovorio nijedno ime, ali mi je rekao da je dobio pozive ‘iz politike’ i ‘iz crkve’”.⁹⁶

95 “‘Patrijarh nikad nije krio da je zvezdaš’; Košarkaši Zvezde u poseti Patrijaršiji, crveno-beli dres za Porfirija”, Pink, pre 2 godine, <https://pink.rs/drustvo/337313/patrijarh-nikad-nije-krio-da-je-zvezdas-kosarkasi-zvezde-u-poseti-patrijarsiji-crveno-beli-dres-za-porfirija-foto>

96 “Željko Obradović o razlozima zbog kojih Partizan nije potpisao najveće pojačanje ovog leta: Mirotić mi je rekao da sigurno dolazi, a onda je dobio pozive ‘iz politike’ i ‘iz crkve’”, Danas, 5. oktobar 2023, <https://www.danas.rs/sport/zeljko-obradovic-o-razlozima-zbog-kojih-partizan-nije-potpisao-najvece-pojacanje-ovog-leta-mirotic-mi-je-rekao-da-sigurno-dolazi-a-onda-je-dobio-pozive-iz-politike-i-iz-crkve-video>

